

Siden »Fyrsten« blev udgivet 1532 (tyve år efter den blev skrevet), har værket været ombrust af stærkt følelsesladet debat, dybt forkæret og højt beundret, i lige grad til inspiration for Shakespeare som for Hitler.

»Fyrsten« er en lærebog i statsmandskunst, skrevet i en pessimistisk krisetid, og med opskrift på hvordan krisen kan løses. I bogen fremfører Machiavelli sin berømte og berygtede tanke om, at målet helliger midlerne, at f.eks. vold kan være berettiget til at opnå magt i en given situation.

Problemstillingen har levet siden, hvad historien kun taler sit alt for tydelige sprog om, og »Fyrsten« er stadig et af de mest kontroversielle værker i verdenslitteraturen.

32.01

Niccolò Machiavelli: Fyrsten

Niccolò Borgen
Machiavelli
FYRSTEN

Niccolò Machiavelli

FYRSTEN

BORGEN

Originalens titel: *Il Principi*,

1512, udg. 1532

• Borgens Forlag 1962

2. udg., 2. oplag 1991

Omslag: Torben Skov

Trykt hos Rounborgs grafiske hus i Holstebro

ISBN 87-418-5489-6

KØBENHAVNS KOMMUNES

BIBLIOTEKER

Dag Hammarskjølds Allé 19

2100 København Ø.

NICCOLÒ MACHIAVELLI

til

Den ophøjede Lorenzo de Medici¹, Pieros søn:

De, der ønsker at vinde en fyrstes gunst, plejer ofte at betænke ham med gaver, som de selv vurderer højest, eller som de regner med vil glæde ham meget. Således skænker man ofte fyrsten heste, våben, guldvirkede stoffer, ædle stene og lignende pryde, som er hans storhed værdig.

Da nu også jeg ønsker at bringe Eders Herlighed et bevis på min underdanighed, har jeg ikke blandt de ejendele, som jeg sætter størst pris på eller vurderer højest, fundet andet end mit kendskab til store mænds gerninger. Dette kendskab, som jeg har erhvervet i nutiden og ved stadigt studium af oldtiden, og som jeg med stor omhu har gennemtænkt og efterprøvet, har jeg nu sammenfattet i et lille bind, som jeg sender Eders Herlighed. Selv om jeg ikke anser værket for værdigt til at fremlægges for Eder, stoler jeg dog trygt på, at Eders Nåde vil tage venligt imod det.

Jeg kan ikke yde Eder nogen større gave end at tilbyde Eder lejlighed til på kortest mulig tid at tilegne Eder de kundskaber, som jeg gennem mange års slid og farer har erhvervet mig. Jeg har ikke smykket og overlåst dette værk med velklingende perioder, højtravende og prægtige ord eller lignende ydre pynt, hvorved mange plejer at smykke deres værker. Jeg ønsker, at det ikke skulle komme til ære ved andet end ved stoffets rigdom og indholdets al-

1. Hertug af Urbino (1492-1519), søn af Pietro d. Ulykkelige (1471-1503), som var ældste søn af Lorenzo d. Prægtige (il Magnifico) (1449-1492).

vor. Måtte det heller ikke anses for anmassende, at en mand af ringe og lav afstamning vover at drøfte fyrsternes væren og opstille regler herfor. Som landskabstegnerne tager opstilling i dalene for at studere bjergenes og højtliggende steders natur og går op i bjergene, når de ønsker at betragte dalene, således må man være fyrste for at forstå folkets karakter og bære til folket for rigtigt at kunne forstå fyrsterne.

Så modtag, ædle Herre, denne lille gave i samme ånd, hvormed jeg overrækker den. Hvis I vil læse og gennemtænke den omhyggeligt, vil I erkende mit varme ønske, at I måtte opnå den storhed, som Eders skæbne og Eders evner har bestemt Eder til.

Og hvis I fra Eders høje stilling ved lejlighed sender et blik mod de ringe steder, så vil I erkende, hvor ufortjent jeg lider under en hård skæbnes stadige ugunst.

FØRSTE KAPITEL

Om forskellige arter af fyrstevælder og måder at erhverve dem på.

Alle stater og styrrer, hvorunder mennesker har levet og lever, har været og er enten republikker eller monarkier. Sidstnævnte er enten arvelige, når den samme herskeræt har regeret dem i lange tider, eller de er ny erhvervede. De ny erhvervede er enten helt nye, som Milano var det for Francesco Sforza¹, eller de danner nye led, som føjes til erobrers arvestat, som Napoli for kongeriget Spanien². Sådanne erhvervede områder er enten vante til at leve under en fyrste eller fra gamle tider at være frie; og de erhverves ved fremmed eller egen hærmagt, ved lykkens magt eller ved personlig dygtighed.

1. 1401-1466, søn af condottieren Muzio Attendolo Sforza, svigersøn til hertugen af Milano. Da han som byens hærfører skulle bekæmpe venezianerne, blev han ved fjendens hjælp herre over Milano.

2. Fernando den Katolske erobrede Napoli 1501.

ANDET KAPITEL
Om de arvelige fyrstevælder.

Her vil jeg ikke tale om republikkerne, da jeg andet sted har behandlet disse udførligt¹. Jeg vil udelukkende beskæftige mig med fyrstevældet og udfylde det førnævnte skema ved at forklare, hvordan disse fyrstevælder regeres og senere bevares. Det kan fastslås, at vanskelighederne ved at bevare arvestater, som er stærkt knyttet til herskerætten, er meget ringere end i en nyerhvervet. Det er nok, hvis fyrsten ikke forlader sine forfædres skikke og for øvrigt tilpasser sig forholdene. Ejer en sådan fyrste almindelig dygtighed, vil han altid kunne bevare sit herredømme, hvis ikke en usædvanlig og overvældende magt frarøver ham denne; og også hvor han berøves magten, vil han ved erobrerens mindste uheld tilbageerhverve den. I Italien har vi et eksempel i hertugen af Ferrara, som kun formåede at afværge venezianernes (1448) og Pave Julius' (1510) angreb, fordi hans slægt fra gammel tid havde hersket over dette område. Hvis en fyrste har mindre grund og nødvendighed til voldshandlinger mod sine undersåtter, er hans popularitet større. Og hvis ikke usædvanlige laster gør ham forhadet, er det kun naturligt, at undersåtterne er ham tro. Endvidere har hans lange og uafbrudte

herredømme fjernet tanken om en nyordning: Bliver der foretaget en forandring, giver denne altid anledning til nye forandringer!

1. I »Discorsi sopra la prima Decade di Tito Livio« (ca. 1513).

TREDJE KAPITEL
Om blandede fyrstevælder.

Men ved de ny erhvervede fyrstevælder begynder vanskelighederne. Betragter vi først dem, der ikke er helt nye, men hvor et nyt led er føjet til arveriget, så helheden kan kaldes »blandet«, opstår her omvæltninger på grund af de naturlige vanskeligheder, alle nye fyrstevælder møder: Menneskene skifter gerne herrer i troen på, at de nye herrer forbedrer deres kår. Og denne tro får dem til at gribe til våben mod deres herrer. Men de skuffes i deres håb, fordi erfaringen viser, at de får det værre. Dette beror igen på almen og naturlig lov, som tvinger den nye fyrste til at plage sine nye undersåtter med militær besættelse og utallige voldshandlinger, som er en naturlig følge af erobringen. Sådan får du til fjende alle dem, som din erobring har skadet, og du kan ikke bevare dine hjælperes venskab, fordi du ikke kan belønne dem i det omfang, de har ventet, og også fordi du ikke kan anvende skarpere metoder imod dem, da du har forpligtelser over for dem. Selv om en hær er nok så stærk, så er dog indbyggernes gunst alligevel en nødvendighed for et lands besættelse. Derfor tabte Ludvig XII, Frankrigs konge, Milano lige så hurtigt, som han havde vundet den. Og for første gang var Lodovicos¹ egne stridskræfter tilstrækkelige til at fratage ham byen, da de samme mennesker, der havde åbnet porten for kongen, og som følte sig bedraget for de fordele, der var lovet dem, ikke ville finde sig i de ubehageligheder,

det nye herredømme medførte. Et land, der efter et oprør erobres for anden gang, går ikke så let tabt igen, da herren (fyrsten), med dets frafald som anledning, med hensynsløshed kan straffe de skyldige, undersøge alle mistænkelige og sikre de svage punkter. Sådan tabte den franske konge Milano første gang, fordi hertug Lodovico rejste oprør i grænseegnene. Anden gang gik byen først tabt, da han havde hele verden imod sig, og hans tropper var forjagede fra italiensk jord. Dette beror på de ovennævnte grunde. Ikke desto mindre blev byen frataget ham begge gange. De almindelige årsager til det første tab har jeg allerede omtalt. Tilbage er kun at nævne årsagerne til det andet tab og se, hvilke hjælpemidler Frankrigs konge havde, og hvilke forholdsregler der må tages i lignende situationer for at beskytte en erobring bedre. Jeg forudskikker, at stater, der indlemmes i en arvestat, enten hører til samme land og taler samme sprog, eller tilhører en fremmed stat og taler et fremmed sprog. I første tilfælde er det let at bevare dem, især når de ikke er vant til frihed. For at sikre sig besiddelsen er det nok at udrydde den forrige herres slægt. Befolkningen vil forholde sig rolig, hvis man ellers ikke rører ved dens sæder og skikke. Dette har man kunnet se i Bretagne, Bourgogne, Gascogne og Normandie, som allerede længe har været forenede med Frankrig; til trods for nogen forskel i sproget hersker der ensartede skikke, og provinsernes befolkning kommer godt ud af det med hinanden. Den, som erobrer sådanne stater

1. Efter at have sluttet en overenskomst med venezianerne drog Ludvig XII's tropper ind i Milano den 11. september 1499. Men allerede den 5. februar 1500 generobrede hertugen Lodovico il Moro byen ved tyske og schweiziske troppers hjælp. Men franskmændene fik forstærkninger og besejrede hertugen den 15. april og tog ham til fange.

og ønsker at beholde dem, må iagttage to ting: ① Der må ikke findes overlevende fra den gamle herskerslægt; ② erobreren må ikke forandre staternes love eller skatter, fordi staterne på denne måde i løbet af kortest mulig tid vil smelte sammen med arvestaten.

Men når man erhverver områder i et land med fremmed sprog, sæder og forfatning, så begynder vanskelighederne, og der skal stor lykke og store evner til at bevare dem. Det bedste og virksomste middel vil være, at erobreren personlig bosætter sig i det nye land. På denne måde har tyrkerne gjort det i Grækenland. Til trods for alle forholdsregler, som de anvendte for at bevare herredømmet i Grækenland, var det ikke lykkedes, hvis ikke deres hersker havde bosat sig i landet. Når man bor i landet, opdager man hurtigt, når der er uro, og kan straks skride ind. Bor man der ikke, opdager man det først, når oprøret er taget til i styrke og ikke længere kan kvæles. Endvidere kan landet da ikke udplyndres af embedsstanden. Under-såtterne er tilfredse, når de har fyrsten i deres nærhed; de loyale har på denne måde årsag til at elske ham, og de illoyale til at frygte ham. Fremmede magthavere betænker sig mere på at angribe en sådan stat. En fyrste, der bor i en sådan provins, vil derfor vanskeligt tabe den. Den anden udmærkede metode er at anlægge kolonier de vigtigste steder, for gennem dem at beherske befolkningen. Kolonier volder kun få udgifter. Fyrsten kan grundlægge dem med ringe personlige, eller slet ingen udgifter, og han skader kun dem, hvis hus og jord han tager, for at give det bort til de nye indbyggere. Altså kun en ringe brøkdelen af befolkningen.

Dertil kommer, at de forurettede bliver fattige og for-

drives og derfor ikke kan blive farlige. De øvrige mister intet og holder sig i ro; ikke mindst angsten for, at også de skal miste jord og hus, får dem til at være forsigtige. Altså, kolonierne koster intet, er pålidelige og skader befolkningen i ringe grad, og de forurettede er som sagt fattige og er derfor ingen trussel. Hertil er at bemærke, at man enten må vinde menneskene for sig eller også udrydde dem. De vil hævne sig for ubetydelige krænkelser, men at hævne de store vil de ikke være i stand til. Skader man nogen, skal man gøre det så grundigt, at man ikke behøver at frygte hævn.

Holder fyrsten i stedet for kolonier en besættelseshær, forårsager dette meget større udgifter, og da alle indtægter på denne måde anvendes til bevogtning, bliver erobringen til tab. Desuden bliver befolkningens forbitrelse større, da besættelsestropperne skal skifte kvarter og derved skader hele befolkningen. Den plage føler alle, de bliver fyrstens fjender og vil kunne skade ham, da de vedbliver at beholde jord og hus. Den art bevogtning er i enhver henseende lige så uhensigtsmæssig, som kolonierne er praktiske.

Endvidere må den, der erobrer fremmed land, gøre sig til beskytter af de svagere naboer og bestræbe sig for at svække de stærke og undgå enhver anledning til en fremmed, mægtig magts indblanding. Der vil altid være fare for, at en sådan bliver tilkaldt af dem, som ærgerrighed og frygt gør utilfredse. Således kaldte ætoderne romerne til Grækenland, og således blev de tilkaldt af indbyggerne i de lande, de kom til at herske over. Det ligger nu engang i sagens natur, at en fremmed, når han trænger ind i landet, får tilslutning fra alle de svage, der nærer had mod den

stærkere. Det koster ikke erobreren store anstrengelser at vinde de svage, da de gerne tilslutter sig en ny hersker, og passer han på, at de ikke får for megen indflydelse og magt, kan han let med sine egne stridskræfter og ved de svages hjælp holde landets mægtige nede og herske over dem. Men den, som ikke passer på her, vil nemt tabe, hvad han har vundet, og så længe han bevarer de nye besiddelser, kun have evige vanskeligheder og ærgrelser.

Romerne har i deres provinser taget hensyn til dette. De oprettede kolonier, støttede de svage uden at styrke dem, svækkede de mægtigste og undgik al fremmed indflydelse. Jeg vil her nøjes med det ene eksempel, provinsen Grækenland: Her understøttede de akærne og ætolerne, svækkede det makedoniske rige og forjagede Antiokos. Men aldrig har ætolernes og akærnes fortjenester fået romerne til at indrømme dem nogen større magtforøgelse, aldrig bevægede Filips overtalelsesforsøg dem til at slutte sig til ham uden at holde ham under kontrol, og aldrig kunne Antiokos, til trods for sin magt, gøre sig gældende i denne provins. Romerne gjorde i disse tilfælde, hvad en klog fyrste bør gøre. Deres opgave er ikke blot at se øjeblikkets farer, men også fremtidens, og med flid afværge sidstnævnte. Ser man faren, mens den endnu er langt borte, kan man let modvirke den. Venter man, til den er rykket tæt op ad en, kommer lægemidlet for sent, fordi sygdommen er blevet uhelbredelig. Det forholder sig her som med svindsotten; i sygdommens begyndelse er den let at helbrede, men vanskelig at opdag. Bliver den ikke lægt med det samme, er den let at opdag, men vanskelig at helbrede. Sådan går det også med statsanliggender. Opdager man sygdomskimen i tide, hvad der kun

er muligt for den kloge, er helbredelsen nem. Opdages den ikke og tager til i styrke, indtil enhver kan se den, findes der ikke længere noget helbredelsesmiddel. Derfor vidste romerne altid at bekæmpe den, da de altid forudså faren; og aldrig lod de dårlige tilstande vare ved for at undgå krig. Romerne vidste, at krigsfaren på denne måde ikke var ophævet, men kun udskudt til fordel for fjenden. Derfor ville de kæmpe med Filip og Antiokos i Grækenland, for at undgå krig i Italien. Og det, skønt de på dette tidspunkt kunne undgå begge dele. Heller ikke syntes de om den talemåde, vore vismænd stadig fører i munden: »Kommer tid, kommer råd«. Til gengæld benyttede de sig af klogskab og tapperhed. I tidens kølvand følger meget, ondt som godt, og godt som ondt.

Men lad os igen vende os til Frankrig og undersøge, om det har anvendt nogen af de nævnte metoder. Og særlig vil jeg tale om Ludvig XII og ikke Karl VIII, fordi hans herredømme i Italien har været af større varighed, og hans handlinger derfor bedre er til at overse. Vi vil opdage, at han gjorde det modsatte af alt, hvad der skal gøres, for at bevare en fremmed stat.

Kong Ludvig blev igennem venezianernes magtbegær kaldt til Italien, da de derigennem ventede at vinde det halve Lombardie. Jeg vil ikke dadle kongen for denne beslutning. Når han ville vinde fodfæste i Italien, uden at have venner i landet (tværtimod var alle porte lukket på grund af Kong Karls færd), var han nødt til at tage forbundsfæller, hvor han kunne finde dem. Beslutningens konsekvens ville også have været til fordel for Ludvig, hvis han havde undgået fejl i de øvrige manøvrer. Næppe havde Ludvig erobret Lombardiet, før Frankrig genvandt

den anseelse, som det igennem Kong Karl havde mistet. Genua overgav sig; florentinerne blev hans våbenfæller; marchesen af Mantua, Hertugen af Ferrara, Bentivoglio, Fruen af Forli, Herrerne af Faenza, Pesaro, Rimini, Camerino og Piombino, republikkerne Lucca, Pisa og Siena kom ham i møde for derved at opnå hans venskab. Nu kunne venezianerne se, hvor uigennemtænkt deres beslutning havde været. For at vinde to områder i Lombardiet havde de gjort kongen til herre over to tredjedele af Italien. Det er ikke svært at se, hvor let kongen kunne have bevaret sin anseelse i Italien, hvis han havde agtet på de ovenfor nævnte regler og sørget for våbenfællernes sikkerhed og forsvar. Deres store antal, deres frygt og svaghed for kirken og venezianerne tvang de nye undersåtter til at holde sig til kongen. Med deres hjælp ville det have været en nem sag at sikre sig imod de øvrige magthavere. Men næppe stod kongen i Milano, før han gjorde det modsatte ved at støtte pave Alexanders erobring af Romagna. Han gjorde sig ikke klart, at han svækkede sig selv ved at miste sine forbundsfæller og dem, der havde søgt tilflugt hos ham, og at han styrkede paven ved at føje en stor del verdslig magt til den i forvejen betydelige kirkelige. Men da han først havde begået denne ene fejl, var han nødt til at fortsætte ad samme vej, indtil han, for at sætte skranker for Alexanders magtbegær og for at hindre ham i at bemægtige sig Toscana, måtte komme til Italien. Og ikke nok med, at han udbyggede kirkens magt og selvforskyldt tabte sine venner, han ville også eje Napoli ved at dele det med Kongen af Spanien. Medens han indtil da havde været den største magt i Italien, hentede han nu en rival, som alle ærgerrige og misfornøjede kunne ty

til; og medens han kunne have ladet den gamle, af ham afhængige konge blive på tronen, hentede han en ny, der var i stand til at fordrive ham selv. Erobringslysten er noget naturligt og almindeligt; når fyrster, der har den tilstrækkelige magt, foretager erobringer, bliver de rost, i hvert tilfælde ikke dadel. Men hvis man for enhver pris ønsker at erobre, uden at have de tilstrækkelige kræfter, handler man forkert og fortjener dadel. Hvis derfor Frankrig med sine egne kræfter kunne erobre Napoli, burde det også gøre det; hvis dette ikke var muligt, måtte det ikke dele landet med nogen anden. Og hvis delingen af Lombardiet med venezianerne kan undskyldes, fordi Frankrig på denne måde fik indflydelse i Italien, bør Napolis deling afgjort dadel, fordi den ikke kan retfærdiggøres med samme nødvendighed. Ludvig har altså begået følgende fire fejl: Han tilintetgjorde de svage, hentede en udenlandsk stormagt til landet, bosatte sig ikke der og dannede ingen kolonier. Alle disse fejl havde måske, så længe han levede, ikke kunnet skade ham, havde han ikke begået en femte fejl, at fratage venezianerne deres besiddelser. Havde han ikke styrket kirken og bragt Spanien til Italien, havde det været rigtigt og nødvendigt at svække dem. Men efter at have taget disse to skridt, måtte han på ingen måde indvillige i deres ødelæggelse. Så længe venezianerne var mægtige, ville de altid hindre andre i at angribe Lombardiet. De ville kun have tilladt et angreb, hvis de selv kunne være blevet herre i landet. De øvrige ville ikke have syntes om at tage Lombardiet fra Frankrig for at give det til venezianerne, og at kæmpe med dem begge to havde de aldrig vovet. Hvis man nu mener, at Kong Ludvig har afstået Romagna, til Alexander og Na-

mhald:

poli til Spanien for at undgå krig, så henviser jeg til de foroven nævnte grunde, at man aldrig skal lade misforhold vare ved for at undgå krig, da den alligevel ikke kan undgås og kun udsættes til egen skade. Hvis nogen vil indvende, at kongen støttede paven, fordi denne opløste hans ægteskab og gav Rouen kardinalshatten, henviser jeg til det, der nedenfor skal siges om fyrstelige løfter og hvorvidt disse skal holdes. Sådan altså tabte Ludvig Lombardiet, fordi han ikke iagttog nogen af de regler, som andre, der har erobret og bevaret deres erobringer, har fulgt. Hans uheld er ikke noget under, men meget naturligt og forståeligt. Jeg talte om dette emne med Kardinalen af Rouen i Nantes, da Valentinois, der almindeligt kaldtes Cesare Borgia, søn af pave Alexander, erobrede Romagnaen. Kardinalen sagde dengang, at italienerne ikke forstod sig på krigskunsten, hvortil jeg svarede, at franskmændene ikke forstod sig på politik, da de ellers aldrig ville give kirken en sådan magt.¹ Erfaringen har vist, at pavens og Spaniens magt i Italien var Frankrigs værk, og at disse var årsagen til Frankrigs sammenbrud. Deraf følger den almengyldige regel, som sjældent eller aldrig fejler: Den, som hjælper en anden til magten, ødelægger sig selv. For at hjælpe en anden til magten hører der dygtighed eller styrke, og begge dele gør den, man har hjulpet frem, mistroisk.

1. Som gesandtr for den florentinske republik opholdt N. Machiavelli sig fra august til december 1500 ved det franske hof, der i oktober og november befandt sig i Nantes.

FJERDE KAPITEL

Hvorfor Darius' rige, som Alexander erobrede, ved dennes død ikke gjorde oprør mod hans efterfølger.

Gennemtænker man, hvor vanskeligt det er at bevare en nyerhvervet stat, undrer man sig over Alexander, der i løbet af få år gjorde sig til herre i Asien og døde kort efter erobringen, uden at riget gjorde oprør. Hans efterfølgere formåede at opretholde herredømmet uden andre vanskeligheder end dem, de selv skabte ved deres egen ærgerrighed. Dertil er at svare, at fyrstevælder, hvorom man har beretninger, bliver regeret på to måder: enten er der en fyrste, medens resten er trælle, som han af nåde udnævner til ministre, for at de kan hjælpe ham med styrelsen af riget; eller også har fyrsten en del baroner ved sin side, som kun har deres slægts ælde og ikke fyrstens nåde at takke for deres høje rang. Disse baroner har landbesiddelser og anerkendes af deres undersåtter som herrer med en gammel og naturlig hengivenhed. I stater, der regeres af en fyrste og hans trælle, har herskeren større anseelse og magt. I hans rige anerkendes ingen anden som herre end fyrsten selv, og hvis undersåtterne er lydige over for nogen anden, er det som mod en embedsmand eller minister, for hvem de ikke nærer nogen hengivenhed. Eksempler på disse to modsatte regeringsformer ser vi i vor tid i Tyrkiet og Frankrig. Hele det tyrkiske monarki bliver styret af en herre, de andre er trælle. Han deler sit rige i sandjaker, hvortil han udsender forskellige

guvernører, som han ombytter efter behag. Kongen af Frankrig derimod er omgivet af en mængde gammel adel, som anerkendes og elskes af deres undersåtter. De har forrettigheder, som kongen kun med fare for sig selv kan fratage dem. Sammenligner man disse to stater, opdager man, at det tyrkiske riges indre styrke består i, at en angriber ikke kan tilkaldes af rigets stormænd, eller at et frafald i herskerens nærmeste omgivelser ikke kan fremme angriberens planer. Grundene hertil er nævnt foroven. Da de alle er tralle og deres rang skabt af herren, er de vanskelige at bestikke; og selv om det var muligt at bestikke dem, var der kun håb om ringe fordele, da de af de fornævnte grunde ikke kan få befolkningen med sig. Vil man derfor angribe Tyrkiet, må man regne med at møde et enigt rige, og man gør vel i at stole mere på sin egen styrke end modstanderens uenighed. Men er sultanen først slået og i felten besejret, så han ikke kan samle nogen ny hær, har man ingen anden end herskerætten at frygte. Er denne udryddet, er der ingen faremomenter tilbage, da ingen anden har anseelse blandt folket; og som sejrherren før sejren ikke kunne sætte noget håb til nogen, således behøver han efter sejren ikke at frygte nogen. Det stik modsatte er tilfældet ved erobringen af stater, der styres på samme måde som Frankrig. Her kan man let trænge ind ved at vinde en af landets baroner for sig; der findes altid misfornøjede og forandringslystne. Disse kan af de nævnte grunde åbne dig vejen til riget og lette sejren for dig. Men derefter, når det gælder at bevare, begynder vanskelighederne, både over for dem, hvis hjælp man fik, og over for dem, man undertrykkede. Det er heller ikke nok at udrydde herskerætten, for tilbage bliver landets

store, som vil sætte sig i spidsen for de misfornøjede; og da man hverken kan tilfredsstille dem eller udrydde dem, vil man tabe landet ved første givne lejlighed.

Overvejer man nu, hvordan Darius' rige blev styret, vil man finde et nært slægtskab med det tyrkiske. Derfor måtte Alexander angribe Darius med al magt og slå ham af marken. Efter sejren og efter Darius' død var hans besiddelse af landet sikret af de ovenfor nævnte grunde. Også hans efterfølgere kunne have glædet sig over herredømmet, hvis de havde været enige, da der i landet ikke fandtes andre urokilder end dem, de selv skabte.

Men stater som Frankrig kan aldrig blive så uforstyrrede besiddelser. Sådan var årsagen til de hyppige oprør i Spanien, Gallien og Grækenland mod romerne de talrige fyrstehoffer, der fandtes i disse lande. Så længe erindringen om dem levede i befolkningens hjerter, var romerne aldrig sikre på deres besiddelser. Men da mindet om dem blev fortrængt af imperiets styrke og varighed, var romerne de ubetingede herrer i landet. I borgerkrigens tid kunne de krigsførende få en part af de provinser, hvor de nød den største anseelse, til at slutte sig til deres parti. Provinserne anerkendte efter de gamle slægters død romerne som herrer. Overvejer man alt dette, undrer man sig ikke over den lethed, hvormed Alexander bevarede det asiatiske rige, mens Pyrrhos og mange andre havde så store vanskeligheder ved at bevare deres erobringer. Årsagen hertil ligger ikke i sejrherrens større eller mindre dygtighed, men i de erobrede rigers forskelligheder.

FEMTE KAPITEL

Hvordan man skal styre de byer og fyrstevælder, der før erobringen havde egne love.

Hvis en erobret stat er vant til at leve i frihed og efter egne love, er der kun tre muligheder for at bevare den. ¹For det første ved at udslette den, ²for det andet ved personlig at bosætte sig der, og ³for det tredje ved at lade dem beholde deres love, ved at kræve årlige afgifter, og ved at indsætte et styre, der kan sikre landets loyalitet. Thi da dette styre er skabt af herskeren, ved det, at det ikke kan bestå uden fyrsten, og det vil derfor gøre alt for at sikre hans herredømme. I hvert tilfælde er det lettere at styre en hidtil fri by med hjælp af dens egne borgere end på nogen anden måde, hvis ikke man vil ødelægge den. Som eksempel kan spartanerne og romerne tjene. Spartanerne beherskede Athen og Theben ved at indsætte et fåmandsstyre. Ikke desto mindre tabte de begge byer igen.

Romerne udslettede Capua, Carthago og Numantia og tabte dem ikke. De forsøgte at styre Grækenland på omtrent samme måde som spartanerne, ved at lade dem beholde deres frihed og love; men det lykkedes dem ikke, så de så sig nødsaget til at ødelægge mange af provinsens byer for at kunne beholde dem. Der er i et sådant tilfælde ikke noget andet middel mod tabet end ødelæggelsen, og den, der bliver herre over en hidtil fri by og ikke udsletter denne, må regne med selv at blive udslettet af den. Borgere vil ved et oprør altid kunne påberåbe sig deres fri-

hed og gamle minder. Ligegyldig hvilke forholdsregler erobreren anvender, hvis ikke han splitter befolkningen ad, glemmer de aldrig deres frihed og skikke og vil ved første lejlighed forsøge at generobre dem, som pisanerne gjorde det, efter at de havde levet 100 år under florentinernes åg. Anderledes går det, når indbyggerne af en by eller provins altid har været styret af en fyrste, og dennes slægt er uddøet: så er de vant til at adlyde og savner en naturlig fyrste; vælge en ud af deres midte kan de ikke enes om; og de har aldrig lært at leve frit. De vil næppe beslutte sig til at gribe til våben, og en fyrste kan nemt vinde dem for sig. Men i republikkerne er der mere liv, had og hævnlyst. Mindet om den tabte frihed lader dem ikke i ro. Derfor er det sikrest for erobreren at udrydde dem eller at tage bopæl i dem.

SJETTE KAPITEL

Om erhvervelsen af et nyt fyrstevælde ved egne våben og dygtighed.

Man må ikke undre sig over, at jeg, når jeg omtaler helt nye fyrstevælder, hvor både fyrsten og statsformen er ny, fremfører store eksempler. Menneskene følger næsten altid de af andre banede veje og retter sig i deres handlinger efter forbilleder. Da man ikke helt kan følge andres veje eller nå absolut lighed med sine forbilleder, bør den kloge altid gå i store mænds fodspor og efterligne de fortræffeligste, så han, om ikke kommer til at stå med samme glans, så dog alligevel får et genskær af den. Heri bør han efterligne den kloge bueskytte: synes han, at målet, der skal rammes, er for langt borte, må han sigte en del højere end målet – ikke for at nå en sådan højde med pilen, men for ved hjælp af det høje sigte at nå selve målet.

Ved de helt nye fyrstevælder, hvor selv fyrsten er ny, er vanskelighederne ved at bevare dem større eller mindre i forhold til erobrersens større eller mindre evner. Da det at svinge sig op fra privatmand til fyrste forudsætter enten held eller dygtighed, synes det, som om begge dele måtte forringe vanskelighederne. Dog har de, der i mindre grad stolede på lykken, klaret sig bedst. En lettelse består også i, at fyrsten, der ellers ingen besiddelser har, er nødt til at tage bopæl i den nye stat.

For først at tale om dem, der ved egen fortjeneste og ikke ved lykkens hjælp er blevet fyrster, nævner jeg først de ypperste: Moses, Cyros, Romulus, Theseus og lignen-

de. Selv om jeg ikke kan tillade mig nogen vurdering af Moses, der kun gennemførte Guds vilje, fortjener han ikke desto mindre beundring for den måde at blive fundet værdig at tale med Gud. Men betragter man Cyros og de øvrige erobrere og grundlæggere af riger, vil man finde dem alle beundringsværdige, og undersøger man deres enkle handlinger og forholdsregler, synes de ikke meget forskellige fra Moses, der havde en så ophøjet læremester. Gennemtænker man deres handlinger og deres liv, ser man, at lykken kun skænkede dem en anledning, bød dem et stof, som de efter egen fri vilje prægede. Uden en sådan anledning havde deres storhed været frugtesløs, og uden deres storhed havde anledningen været spildt. Det var derfor nødvendigt, at Moses fandt Israels folk knægtet og undertrykt af egypterne, hvis de, for at flygte fra deres trældom, skulle følge ham. Romulus måtte ikke blive født i Alba og måtte ved fødselen blive sat ud, hvis han skulle blive konge af Rom og byens grundlægger. Det var nødvendigt for Cyros, at perserne var forbitrede over medernes herredømme, og at mederne igennem en lang fred var blødagtige og svage. Theseus kunne ikke have gjort sin storhed gældende, hvis ikke athenerne havde været splittede. Det var altså anledningen, der skabte disse mænds lykke, og deres storhed lod dem erkende anledningen. Og igennem dem blev deres fædreland berømt og lykkeligt.

De, der bliver fyrster ved egen dygtighed, erhverver fyrstevældet med mange vanskeligheder, men har let ved at bevare det. Vanskelighederne ved erhvervelsen af et fyrstendømme består hovedsagelig i, at erobreren er nødt til at indføre nyordninger for at sikre sit herredømme og

sin person. Her er det værd at huske, at intet er så vanskeligt at gennemføre, eller hvis heldige udfald så usikkert, som nyordninger. Man har her alle dem til fjende, som en bevarelse af de gamle forhold gavner, og finder kun lunkne forsvarere i dem, der venter sig fordele af det nye. Årsagen til denne lunkenhed består dels i frygten for modstanderen, der har loven på sin side, dels i at mennesker kun tror på nyordninger, hvis erfaringerne viser deres rigtighed. Således ser man, at fjenden ved første lejlighed angriber nyordningen med stor lidenskab, mens de andre kun lunkent forsvarer sig, så de selv og fyrsten kommer i fare. Vil man se rigtigt i et sådant tilfælde, må man undersøge, om reformatoren kan stå alene eller må støtte sig på andres hjælp, dvs. om han for at gennemføre sit værk må bede, eller om han kan anvende tvang! I det første tilfælde vil det altid gå galt, men har han kun sig selv at stole på, og kan anvende tvang, så løber han sjældent nogen fare. Det er grunden til, at alle profeter, der havde en hær, sejrede, mens de ubevæbnede blev besejrede. Er det sagt, skal der tilføjes, at mængden, som af naturen er vankelmodig, nemt kan overbevises om noget, men vanskeligt holdes fast ved denne overbevisning. Derfor skal man have midler til at tvinge dem til at tro, når de bliver vægelsindede. Moses, Cyrus, Theseus og Romulus havde ikke kunnet få folket til at holde deres love ret længe, hvis ikke de havde haft hæren at støtte sig til. Dette oplevede i vore dage Girolamo Savonarola, som gik under på sine nyordninger, da mængden mistede troen på ham og han ikke havde nogen mulighed for at fastholde de nyomvendte og for at betvinge de ikketroende.¹ Sådanne fyrster må kæmpe med store vanskeligheder, alle mulige fa-

rer lur på deres vej til målet, og de må overvinde dem ved egen kraft. Er dette lykkedes for dem, og begynder de undertrykte at møde dem med ærefrygt, når de har ryddet deres rivaler af vejen, har de magt, sikkerhed, held og ære.

Til disse berømte eksempler vil jeg tilføje et mindre, som på mange måder kan sammenlignes med de førnævnte, og som gælder for alle lignende. Jeg mener Hieron af Syrakus. Han hævede sig fra borger til fyrste af Syrakus, og heldet gav også kun ham »lejligheden«. I nøden valgte syrakusanerne ham til deres øverste for hæren, og som sådan viste han fremragende egenskaber, så at en historieskriver sagde om ham, at han kun manglede et kongerige for at være konge. Hieron opløste den gamle hær og skabte en ny, han brød med de gamle våbenfæller og vandt nye. Da han havde venner og trofaste soldater, kunne han opføre enhver bygning på dette grundlag. Det kostede ham stort besvær at erhverve herredømmet, men kun lidt at bevare det.

1. Efter pavens vilje blev Savonarola brændt som kætter i året 1498 i byen Firenze.

SYVENDE KAPITEL

Om erhvervelsen af et nyt fyrstevælde ved fremmede våben og lykkens hjælp.

De, som alene ved lykkens hjælp hæver sig fra privatmænd til fyrster, når det med ringe besvær, men har store vanskeligheder ved at fastholde deres stilling. De møder ingen vanskeligheder på deres vej, da de flyver til målet; men vanskelighederne begynder, så snart dette er nået.

Hertil må regnes alle dem, der igennem penge eller ven-skab med andre herrer opnår et fyrstevælde. Sådan gik det med mange i Grækenland, som Darius udnævnte til fyrster over byer i Jonien og ved Hellesponten, for at de kunne regere til hans ære og beskyttelse. Sådan nåede også privatfolk ved bestikkelse af soldaterne at bestige tronen som romerske kejsere. Sådanne fyrsters herredømme beror ene og alene på deres hjælpers vilje og held, to meget vaklende og ubestandige støtter. De mangler evnerne og magten til at holde stillingen; hvordan skulle den, der ikke ligefrem er en genial begavelse, have evner til at regere efter at være opdraget i et borgerligt milieu? Og magten mangler den, der savner trofaste tropper. For øvrigt har sådanne pludseligt opståede stater, som alle andre ting i naturen, ingen dybe og vidt forgrenede rødder, så den første storm kan vælte dem, hvis ikke, som allerede antydnet, den nye hersker er så genial begavet, at han omgående forstår at sikre det, som lykken har kastet i

hans skød, og at han efter erobringen genopretter den grundvold, som eksisterede inden erobringen.

På begge disse muligheder for at blive fyrste, held og evner, vil jeg anføre to eksempler fra vore dage: Francesco Sforza og Cesare Borgia. Francesco blev ved de egnede midler og stor personlig dygtighed hertug af Milano, og hvad han erhvervede under tusind farer og stort besvær, bevarede han let. På den anden side har vi Cesare Borgia, i folkemunde kaldet hertug af Valentinois, der fik magten igennem faderens held, og mistede den, da lykken udeblev, til trods for, at han havde gjort alt, hvad man kan vente af en klog mand, for at slå rod i det land, som han ved lykkens hjælp og fremmed våbenmagt erhvervede. Som allerede sagt kan ved genial begavelse fundamenterne skabes efter erobringen, selv om det indebærer en stor fare for bygmesteren og for bygningen. Betragter man hertugens handlinger skridt for skridt, ser man, at han lagde en sikker grundvold for sin fremtidige magt. Jeg anser det ikke for overflødigt at beskæftige mig nærmere med dette, da jeg ikke kender bedre forskrifter for en ny fyrste end det eksempel, som hans handlinger giver. Hvis hans forholdsregler var forgæves, var det ikke hans skyld, men følgen af en meget dårlig behandling fra skæbnens side. Pave Alex. VI havde, da han ville gøre sin søn hertugen stor og mægtig, mange øjeblikkelige og fremtidige vanskeligheder. Først og fremmest så han ingen mulighed for at gøre sønnen til herre over noget område, der ikke tilhørte kirken; og han var klar over, at hertugen af Milano og venezianerne, under hvis beskyttelse Faenza og Rimini stod, ikke ville tillade, at han generhvervede kirke-

staten. Han fandt endvidere Italiens hære, og særlig dem, han havde brug for, i hænderne på dem, der måtte frygte pavens magt. Han kunne altså ikke stole på dem, da de helt og holdent stod under orsiniernes, colonnaernes og deres tilhængeres indflydelse. Paven måtte derfor bringe tingenes tilstand ud af balance og bringe forvirring i sine modstanderes stater, hvis han uforstyrret ville tage en del af dem i besiddelse. Og dette var ikke vanskeligt. Veneziaerne havde af andre grunde besluttet at hente franskmændene til Italien. Dette ikke bare forhindrede paven ikke, men lettede det endog igennem Kong Ludvigs skilsmisse. Således kom Ludvig XII med venezianernes hjælp og Alexanders samtykke til Italien. Og næppe var han i Milano, før paven modtog tropper fra ham, som han anvendte til angrebet mod Romagnaen, hvori ingen vovede at hindre ham, da han støttede sig på kongens anseelse. Således kunne Cesare Borgia erobre Romagnaen og underkaste sig Colonna, men to ting forhindrede ham både i en bevarelse af det erobrede og hans videre fremmarch: troppernes upålidelighed og Frankrigs modstand. Han måtte frygte, at Orsinis tropper, der havde tjent ham, ville forlade ham og ikke kun hindre ham i nye erobringer, men også fratage ham de nylig opnåede, og at kongen ville gøre det samme. Hvad han kunne vente sig fra orsiniernes side, erfarede han, da han efter Faenzas erobring gik til angreb mod Bologna. Tropperne var ligegyldige og kolde. Kong Ludvigs indstilling lærte han at kende, da han efter indtagelsen af hertugdømmet Urbino ville gå til angreb mod Toscana, og kongen tvang ham til at opgive dette foretagende. Derfor besluttede hertugen for fremtiden at gøre sig uafhængig af både lykken og fremmede

våben. For at opnå dette svækkede han først og fremmest orsiniernes og colonnaernes partier i Rom; han vandt herrerne blandt deres tilhængere for sig ved at optage dem i sit følge og ved at udbetale dem høje salærer; han hædrede dem efter kvalifikationer med høje stillinger i hær og forvaltning med det resultat, at de i løbet af få måneder havde glemt deres kærlighed til det gamle parti og helt og holdent tilsluttede sig hertugen. Efter at have svækket colonnaerne ventede han på en lejlighed for at tilintetgøre orsinierne. Lejligheden kom meget heldigt, og han udnyttede den endnu bedre. Da orsinierne sent nok opdagede, at hertugens og kirkens storhed ville blive deres undergang, samledes de til møde i Magione ved Perugia. Dette gav stødet til Urbinos frafald, oprør i Romagna og mange andre vanskeligheder for hertugen, som denne dog med franskmændenes hjælp nedkæmpede. Sådan vandt han sin anseelse tilbage; men da han ikke stolede på Frankrig eller nogen anden udenlandsk magt og heller ikke ville stille dem på prøve, anvendte han fremtidig snuhed. Han forstod på det fortræffeligste at skjule sine synspunkter, så orsinierne ved hr. Paolos mægling forsonede sig med ham. Denne forstod Cesare Borgia at berolige ved at forære ham penge, klæder og heste, indtil orsinierne i deres enfoldighed lokkedes til Sinigaglia og i hans magt.¹ Efter at have tilintetgjort sine modstanderes hovdinge og gjort deres tilhængere til venner stod hans magt fast: han ejede hele Romagnaen med hertugdømmet Urbino og havde ret til at tro, at Romagnas befolkning

1. Paolo Orsini rejste den 25. oktober 1502 til Imola for at forhandle med Cesare Borgia.

ville være hans tilhængere, da de opnåede en vis velstand under hans regime.

Da sidste del af hans politik fortjener opmærksomhed og bør efterlignes, vil jeg ikke forbigå den. Da hertugen erobrede Romagnaen, befandt landet sig under uduelige regenters herredømme, som snarere udplyndrede deres undersåtter end styrede dem, og som var årsag til splittelse i stedet for enhed. I landet herskede røveri, stridigheder og lovløshed af enhver art. Han så omgående, at en god regering var betingelsen for at kunne føre landet tilbage til lydighed og fred. Han udnævnte derfor Messer Ramiro d'Orco, en grusom og hård mand, til statholder og gav ham uindskrænkede fuldmagter. Denne genoprettede i løbet af kort tid fred og forståelse og erhvervede sig derved stor anseelse. Senere anså hertugen, at uindskrænket myndighed ikke længere var nødvendig, da han frygtede, at denne kunne fremkalde had. Han stillede derfor en borgerlig domstol med en fortræffelig præsident i spidsen for provinsen. Denne lå i landets midte, og han lod hver by have en delegeret. Men da han vidste, at den hidtidige hårdhed havde gjort ham forhad hos mange, besluttede han at erobre befolkningens hjerte ved at vise dem, at de skete grusomheder ikke var hans, men den hårde statholders værk. Han benyttede derfor en passende lejlighed og lod en morgen Ramiro rive i stykker på markedspladsen. Liget blev liggende med et stykke træ og en kniv ved siden, et skuespil, som fremkaldte både tilfredsstillelse og bestyrtelse hos befolkningen.

Men lad os vende tilbage til udgangspunktet. Hertugen var nu mægtig og til dels sikret mod øjeblikkets farer, han havde egne stridskræfter, og de magthavere, der kunne

blive farlige ved deres nærværelse, var for størsteparten udslettede. Men ville han fortsætte sine erobringer, var han hæmmet af hensynet til den franske konge, da han vidste, at Ludvig, der sent nok havde indset sine fejl, ikke ville tåle mere. Han søgte derfor efter nye våbenfæller og påbegyndte et dobbeltspil med franskmændene, da disse drog mod spanierne, der belejrede Gaëta. Det var hans hensigt at få dem i sin magt, en hensigt, der sikkert var lykkedes for ham, havde pave Alexander beholdt livet. Dette var hans politik med hensyn til øjeblikket. Med hensyn til fremtiden måtte han i første omgang frygte, at en ny pave ville stå fjendtligt over for ham og fratage ham alt det, som han havde fået skænket af Alexander. Imod dette forsøgte han at beskytte sig på fire måder. For det første ved at udrydde alle de herskeres familie, som han havde gjort magtesløse, for på denne måde ikke at give paven noget grundlag for at gribe ind; for det andet ved, som det allerede er sagt, at vinde den romerske adel for sig og derved holde paven i skak; for det tredje ved så vidt som det i det hele taget var muligt at få kardinalkollegiet på sin side; og for det fjerde ved erhvervelsen af den størst mulige magt inden pavens død, for at kunne modstå det første angreb med egen kraft. Af disse fire mål havde han nået tre og næsten det fjerde ved Alexanders død. Af de afsatte herskere dræbte han alle dem, han kunne få fat på, og det lykkedes kun få at redde sig; de romerske adelsmænd stod på hans side, og i kardinalkollegiet havde han stærk tilslutning. Hvad erobringerne angår, havde han planlagt at gøre sig til herre over Toscana og ejede allerede Perugia og Piombino, mens Pisa stod under hans beskyttelse. Som om han ikke længere tog hen-

syn til Frankrig – hvilket heller ikke mere var nødvendigt, efter at franskmændene havde tabt Napoli til spanierne og begge parter var nødt til at søge hans venskab – forberedte han kampen om Pisa. Efter Pisas fald overgav Lucca sig omgående, dels af had til florentinerne og dels af frygt, fordi florentinerne var hjælpeløse. Var alt dette lykkedes ham – han var lige ved at nå målet i det år, Alexander døde – så havde han haft så megen magt og anseelse, at han kunne have forsvaret sig ved egen kraft uden at være afhængig af fremmede våben eller held. Hans egne midler og evner havde været tilstrækkelige. Men Alexander døde kun fem år efter, at Cesare Borgia for første gang havde trukket sværdet, og hans eneste sikre besiddelse var Romagnaen, mens herredømmet over de øvrige stater svævede i luften, og han selv dødssyg befandt sig mellem to overmægtige hære. Og alligevel ejede hertugen så meget mod og storhed, og forstod så udmærket enten at vinde eller at tilintetgøre mennesker, at grundvoldene, der var skabt på så kort tid, dog var så stabile, at han havde kunnet klare alle vanskeligheder, hvis ikke de to hære havde siddet på nakken af ham, eller hvis han selv havde været rask. At hans grundvolde var stabile, viste sig snart. Romagnaen ventede over en måned på hans komme; i Roma var han, skønt allerede halvdød, i sikkerhed, og selv om baglionerne, vitellierne og ursierne kom dertil, formåede de ikke at udrette noget imod ham; selv om han ikke kunne gennemtvinge et pavevalg efter sit hjerte, kunne han dog forhindre valget af en uønsket pave. Havde han kun været rask ved Alexanders død, havde han opnået alt. I de dage, da Julius II blev valgt, sagde Cesare

Borgia til mig¹, at han havde gennemtænkt alt, hvad der kunne ske, hvis hans fader døde, og fundet en udvej for alle situationer – men aldrig havde tænkt på, at han ved faderens død selv ventede på døden.

Når jeg sammenfatter hertugens handlinger, ved jeg ikke, hvad der skulle dadles, tværtimod kan han, som jeg har gjort det, benyttes som forbillede for dem, der ved held og fremmede våben vil nå et fyrstevælde. Med hans store ånd og hans mægtige mål kunne han umuligt handle anderledes, og det eneste, der kunne ødelægge hans planer, var Alexanders korte pontifikat og hans egen sygdom.

Den, der anser det nødvendigt for sit nye fyrstevældes bevarelse at tilintetgøre sine fjender, at vinde venner, at sejre over vold og snuhed, at gøre sig elsket og respekteret af sine tropper, at tilintetgøre alle dem, der har magt og anledning til at skade ham, at forandre de gamle skikke, at være streng og elsket, storsindet og rundhåndet, at opløse en troløs hær for at skabe en ny, at fastholde kongers og fyrsters venskab, så de er parat til at tjene ham og tager sig i agt for at krænke ham – han kan ikke finde noget mere nærliggende eksempel end Cesare Borgias handlinger. Kun ved pave Julius' valg fortjener han dadel for at være gået den forkerte vej. Når han, som allerede nævnt, ikke kunne gennemtvinge en ham venligsinde pave, men forhindre et hvilket som helst valg, måtte han på ingen måde gå med til valget af en italiensk kardinal, som han havde krænket, og hvem han efter valget måtte

1. N. Machiavelli opholdt sig på det tidspunkt i Rom som gesandt for den florentinske republik (1503).

frygte. Menneskene bliver farlige af frygt eller had. De, som han havde krænket, var blandt andre: San Piero ad Vencula, San Giorgio, Colonna og Ascanio. Enhver anden havde som pave grund til at frygte ham med undtagelse af Rouen og spanieren, den sidste på grund af sin magt, da han havde kongen af Frankrig med sig. Derfor måtte hertugen først og fremmest gå ind for valget af en spanier; kunne dette ikke føres igennem, måtte han tillade valget af ærkebispem af Rouen, men ikke San Pieros. Den, der tror, at de store glemmer gammel skade over nye velgerninger, tager fejl. Hertugen fejlede altså ved valget¹, og dette var årsagen til hans endelige undergang.

1. Julius II, der blev pave 1503, var af slægten Rovere og modstander af Alexander VI og dennes spanske slægt og mange illegitime børn, deriblandt Cesare Borgia.

OTTENDE KAPITEL

Om fyrster, der når herredømmet ved forbrydelser.

Der er to muligheder for at hæve sig fra privatmand til fyrste, der ikke beror på held eller fortjeneste, og som jeg ikke vil springe over, selv om den ene kan behandles mere udførligt, når man behandler republikkerne. Disse to muligheder er, at man når herredømmet ved forbryderiske og ryggesløse handlinger, eller at man ved sine medborgeres gunst bliver fyrste i sin fødeby.

Det første tilfælde vil jeg forklare ved to eksempler, det ene fra oldtiden og det andet fra nutiden, uden for øvrigt at gå i enkeltheder, da man i et givet tilfælde kun behøver at holde sig til forbillederne.

Sicilianeren Agathocles hævdede sig ikke kun fra borger til konge, men var oprindeligt borger af den allerlaveste og mest foragtede stand. Han var søn af en pottemager og førte i sin ungdom et forbryderisk liv. Men til trods for alle laster havde han så store åndelige og fysiske kvalifikationer, at han opnåede alle den militære løbebanes grader for sluttelig at blive prætor i Syrakus. Da han havde nået dette embede, besluttede han ved vold og uden forpligtelser over for andre at blive fyrste og besidde, hvad man frivilligt havde overdraget ham. Efter at være kommet til enighed om denne plan med karthageniensen Hamilkar, der i spidsen for sin hær førte krige på Sicilien, samlede han en morgen folket og senatet af Syrakus, som om der skulle forhandles om statsanliggender, på et

aftalt tegn blev senatorerne og de rigeste dræbt. Efter disse mord bemægtigede han sig magten og hævdede den uden indre uro. Og selv om han blev besejret to gange og til slut belejret af karthagenienserne, formåede han ikke blot at forsvare byen, men gik endda til angreb mod Afrika efter at have ladet en del af sine tropper tilbage for at forsvare de belejrede; han befriede Syrakus i løbet af kort tid og bragte karthagenienserne i største nød, så de blev nødsaget til at slutte en overenskomst med ham, hvorefter de nøjedes med Afrika og overlod Sicilien til Agathocles. Den, der betragter denne mands liv og gerninger, vil se, at der ikke kan findes ret meget eller slet intet, der kan tilskrives lykken. Han er, som det allerede er nævnt, ikke ved nogen gunst, men gennem alle hærens grader, som han tilkæmpede sig under mange farer og stort besvær, nået frem til herredømmet, som han bevarede ved en række vovede og farlige beslutninger. Det kan heller ikke kaldes dygtighed, når man dræber sine medborgere, når man forråder sine venner, når man er blottet for troskab, tro og gudsfrygt. Vel kan man på denne måde erhverve magt, men aldrig berømmelse. Hvem tænker på den tap- perhed, hvormed Agathocles styrtede sig i farer og igen befriede sig fra dem? Når man tænker sig den åndsstorhed, hvormed han bar og overvandt ulykker, må han stilles ved siden af de fremragende hærførere. Men hans barbariske grusomhed, umenneskelighed og talløse forbrydelser tillader ikke at kalde ham et fremragende menneske. Det, han nåede, kan altså hverken tilskrives lykken eller dygtighed.

Et eksempel fra vor tid, fra Alexander VI's regerings- tid, er Oliverotto fra Fermo. Tidlig forældreløs blev han

opdraget af en morbror ved navn Giovanni Fogliani og i ynglingealderen overgivet til Paolo Vitelli, der skulle undervise ham i krigskunsten, for at han kunne opnå et højt militært embede. Efter Paolos død kæmpede han under dennes broder Vitellozzo og blev snart på grund af sin militære begavelse og frygtløshed første mand i hæren. Men det syntes ham at være trælleagtigt at stå i en andens tjeneste, og han planlagde derfor med hjælp af Fermo- borgere, der foretrak deres bys trældom for dens frihed, og mod vitelliernes gunst at besætte Fermo. Han skrev til Giovanni Fogliani, at han efter ikke at have været hjemme i flere år ville komme og besøge ham, sit hjemsted og ved samme lejlighed se på arven efter faderen. Da han ene og alene tragtede efter ære, ville han vise sine medborgere, at han ikke havde spildt tiden, og derfor ville han komme med et ærefuldt optog ledsaget af 100 venner og tjenere til hest. Han bad også venligst sørge for en ærefuld modtagelse fra borgernes side. Ikke kun for ham, men også for Giovanni, hans plejefader, ville det være en udmærkelse. Giovanni gjorde alt, hvad han kunne for sin søstersøn; Oliverotto blev modtaget med æresbevisninger fra medborgernes side og flyttede ind i onkelens hus. Efter nogle dages forløb, som han havde udnyttet til forberedelsen af sine forbryderiske planer, indbød han Giovanni Fogliani og Fermos ansete borgere til en stor fest. Da man var færdig med måltidet og de til en fest hørende fornøjelser, ledede Oliverotto behændigt samtalen ind på farlige områder ved at omtale pave Alexanders storhed, hans søn Cesare Borgias berømmelse og disses handlinger. Da hverken Giovanni eller nogen af de øvrige svarede, rejste han sig og sagde, at disse ting kun måtte omtales

et mere hemmeligt sted. Med disse ord trak han sig tilbage til et sidelokale, hvorhen Giovanni og de øvrige borgere fulgte ham. Næppe havde de taget plads, før der trængte soldater frem fra hemmelige rum og dræbte alle, også Giovanni. Efter dette blodbad red Oliverotto gennem byen og belejrede byens øverste i rådhuset, så de af frygt måtte føje ham og danne en regering med ham i spidsen. Efter at have dræbt alle dem, der ved deres utilfredshed kunne blive farlige, befæstede han sin stilling ved en nyordning af embedsstanden og hæren. I løbet af det år, han havde magten, havde han ikke alene sikret sit herredømme over byen, men var blevet naboernes skræk. Det havde været lige så vanskeligt at besejre ham som Agathocles, hvis ikke Cesare Borgia havde narret ham, da han, som ovenfor nævnt, fængslede ursinierne og vitellierne i Sinigaglia. Her blev også Oliverotto taget til fange og kvalt sammen med Vitellozzo, hans forbillede i godt og ondt, et år efter onkelens død.

Man kunne spørge efter årsagen til, at Agathocles lige efter utallige grusomheder og forræderier kunne leve trygt i sin fødeby og forsvare sig mod ydre fjender, uden at hans medborgere nogen sinde stiftede nogen sammentværgelse imod ham, medens andre, der har begået grusomheder, ikke har kunnet fastholde magten i fredstid, for slet ikke at tale om krigstid. Jeg tror, at det afhænger af, om grusomhederne bliver anvendt godt eller dårligt. Godt anvendt – hvis man i det hele taget kan bruge ordet godt om det slette – er grusomheder, som en fyrste begår under nødvendigheden af at sikre sig, og som han ikke senere bliver stående ved, men så vidt det er muligt forandr
er til sine undersåtters vel. Dårligt anvendt er de gru-

somheder, som i begyndelsen kun er få, men efterhånden tiltager i stedet for at aftage i antal. Fyrster, der bruger den første vej, som Agathocles gjorde det, kan med Guds og menneskers hjælp finde en måde at sikre deres stat på. De andre kan umuligt klare sig. Man kan lære heraf, at erobreren, så snart han tager staten i besiddelse, må gennemtænke alle mulige voldshandlinger og udføre dem på en gang for at undgå at begå nye hver dag, og for at kunne berolige sit folk ved at standse grusomhederne og vinde deres hjerter med velgerninger. Den, som af frygt eller manglende forståelse handler anderledes, må bestandig føre sværdet i hånden og kan aldrig stole på sine undersåtter, da disse på grund af stadig nye voldshandlinger ikke har nogen tiltro til ham. Voldshandlinger må alle begås på en gang, for at de kan føles mindre hårdt og derfor fremkalde mindre had. Velgerninger, der skal virke store, må ydes lidt efter lidt. Fremfor alt må fyrsten indrette sin optræden over for sine undersåtter således, at han ikke behøver at ændre den ved held eller uheld; for hvis han ved uheld kommer i en nødsituation, savner han magten til at straffe, og velgerningerne nytter ikke, da de virker aftvungne og derfor ingen tak høster.

NIENDE KAPITEL

Om folkefyrster.

1-3: Vi kommer nu til den anden mulighed: at en borger ikke ved forbrydelser eller utålelige voldshandlinger, men ved sine medborgeres gunst bliver herre i sin fødeby. Sådan en mand kan man kalde en folkefyrste; at blive dette forudsætter ikke rent held eller evner, men snuhed og lykke. Folkefyrste bliver man ved folkets eller de stores gunst. I enhver by er der to hinanden modsatte strømninger, hvis da ikke folket lader sig beherske og undertrykke. Disse to hinanden modsatte tendenser fører til tre folkelige resultater: til enevælde, til frihed eller anarki. Enevælde bliver skabt af folket eller af de store, alt efter som det ene eller det andet parti har brug for den. Når de store opdager, at de ikke er i stand til at yde tilstrækkelig modstand imod folket, samler de al anseelse omkring en af deres midte og gør ham til fyrste, for derefter i ly af ham at kunne tilfredsstille deres lyster. Og det samme gør folket, når det mærker, at det ikke kan stå sig imod de store, i håb om at finde en mægtig beskytter i en sådan fyrste. Den, der nåede fyrstevældet ved de stores hjælp, har vanskeligere ved at bevare magten end den, der blev fyrste ved folkets hjælp, fordi han som fyrste er omgivet af mange, der regner sig for jævnbyrdige, og som han derfor ikke kan lede og beherske efter sit eget forgodtbefindende. Men den, der blev fyrste ved folkets hjælp, har ingen eller i alle tilfælde få omkring sig, som ikke er parat til at adlyde. End-

videre kan man ikke tilfredsstille de store uden at skade andre, men det kan man med folket. Folkets krav er mere berettigede end de stores, da disse ønsker at undertrykke, mens folket kun ønsker beskyttelse mod undertrykkelse. Endvidere kan fyrsten aldrig beskytte sig mod folket på grund af dets talmæssige styrke, men imod de store kan han sikre sig, de er kun få. Det værste, en fyrste kan vente sig fra en fjendtlig indstillet befolkning, er, at den forlader ham, men har han de store til fjender, må han ikke kun frygte, at de forlader ham, men også at de går imod ham. Da de ser skarpere og er mere kløgtige, bringer de sig rettidigt i sikkerhed og søger venskab med dem, hvis sejr de venter. Endelig er fyrsten også nødt til stadig at leve med det samme folk, men han er i stand til at undvære de store, da han kan styrte dem hver dag for at udnævne nye og give og fratage dem anseelse efter sit eget hoved.

For at klarlægge dette spørgsmål endnu mere vil jeg bemærke, at der i hovedsagen findes to synspunkter til de stores vurdering. Deres politik er af en sådan art, at de enten helt og holdent knytter deres skæbne til fyrstens eller undgår dette. I det første tilfælde fortjener de, når de ikke er grådige, ære og venskab. I det andet tilfælde er der to muligheder. Enten er de tilbageholdende på grund af forsagthed og mangel på mod, og da må fyrsten benytte sig af dem, særlig af dem, der er gode rådgivere, da de i gode tider erhverver ære og ikke kan blive farlige i dårlige tider. Men hvis de planmæssigt og af ærgerrighed undgår at binde sig, er det tegn på, at de tænker mere på sig selv end på fyrsten; dem skal herskeren vogte sig for og frygte som åbenbare fjender, da de i ulykken vil hjælpe med til at styrte ham.

Derfor må den, der bliver fyrste ved folkets gunst, bevare dets venskab, og dette er ikke vanskeligt, da folket ikke ønsker andet end beskyttelse mod undertrykkelse. Den, der imod folkets vilje, men ved de stores gunst, bliver fyrste, må fremfor alt søge at vinde folket for sig, hvilket ikke vil blive vanskeligt, når han tager det under sin beskyttelse. Når mennesker modtager velgerninger fra en, fra hvis side de kun har ventet ondt, slutter de sig i stærk taknemmelighed til ham, endda mere oprigtigt, end hvis det var ved folkets gunst, han havde nået herredømmet. Der er mange måder, hvorpå fyrsten kan vende folket, men da de afhænger af forholdene, og da der derfor ikke kan gives nogen bestemt regel, vil jeg forbigå dem her. Jeg vil kun sige så meget, at en fyrste skal have folket til ven, da han ellers står uden hjælp i ulykkestider. Nabis, Spartas konge, modstod angrebet fra hele Grækenland og en sejrsvant romersk hær; han forsvarede sin fødeby og sit rige imod dem og behøvede i farens stund kun at sikre sig mod enkelte modstandere. Men havde han haft folket til fjende, ville dette ikke have været nok. Man må ikke bekæmpe min anskuelse med det gængse ordsprog: Den, der bygger på folket, bygger på sand. Dette er rigtigt, når en almindelig borger regner med folket og tror, at det vil befri ham, når han lider overlast af sine fjender eller af myndighederne. I et sådant tilfælde vil han opleve mange skuffelser, som graccherne i Rom og Giorgio Scali i Firenze¹. Men når en fyrste – der er vant til at byde, som er tapper, som har mod i farens stund, som ikke forsømmer de nødvendige forholdsregler, og som holder mod i fol-

ket ved egen ånd og vilje – stoler på folket, bliver han aldrig skuffet, men vil tværtimod finde, at han har bygget på fast grund.

Disse troner plejer at komme i fare, når de er i gang med at gå bort fra folkefyrstevældet og over til enevældet. Fyrsterne styrer enten selv staten, eller de styrer den gennem embedsmænd. I det sidste tilfælde er deres stilling mere svag og ret farlig, da de er fuldstændig afhængige af de borgeres gode vilje, der står for embederne. De kan, særlig i uheldige tider, let styrte fyrsten ved åben modstand eller ved ligegyldighed i embedet. Men fyrsten vil i farens stund ikke evne at overtage eneherredømmet, da borgerne, som er vant til at modtage ordrer fra embedsmændene, ikke er villige til uden videre at lyde fyrstens befallinger, og han vil mangle trofaste folk i kritiske tider. En sådan fyrste kan ikke stole på sine erfaringer fra fredelige dage, da borgerne trængte til styret, da de alle var ivrige, da alle gav løfter og ville dø for ham, så længe døden var langt borte. Men i nødens stund, når fyrsten har brug for borgerne, findes der kun få. Et sådant forsøg er så meget farligere, fordi det kun kan gøres en gang. Derfor må en klog fyrste forstå at indrette sig således, at borgerne altid har brug for ham og hans styre; så vil de altid være ham tro.

1. Blev henrettet den 17. januar 1382.

TIENDE KAPITEL

Hvordan alle fyrstevælders kraft skal måles.

Man må ved en undersøgelse af disse fyrstevælders egenskaber tage endnu noget i betragtning, nemlig om fyrstens magt er så stor, at han i nødstilfælde kan forsvare sig selv, eller om han behøver andres hjælp og beskyttelse. For at gøre forskellen klarere vil jeg tilføje, at jeg regner de fyrster i stand til eget forsvar, der disponerer over så mange penge eller så mange mennesker, at de evner at opstille en god hær og kan kæmpe med hvem, der end skulle angribe dem. Derimod mener jeg, de fyrster altid trænger til hjælp, som ikke kan kæmpe med fjenden i åben mark, men må flygte bag murene og forsvare sig. Det første tilfælde har jeg omtalt og vil senere sige det nødvendige derom. I det andet tilfælde kan der ikke siges andet, end at en sådan fyrste gør bedst i at befæste sin by godt og opgive landet. Den, hvis by er godt befæstet, og som har optrådt sådan over for sine undersåtter, som det ovenfor er sagt og i det følgende skal siges, ham vil ingen uden videre angribe, fordi menneskene altid undgår foretagender, der synes vanskelige; og et angreb på en fyrste, hvis by er velbefæstet, og som ikke har folket til fjende, byder ingen udsigt til et godt resultat. De tyske byer har en udstrakt frihed, har kun lidt opland, lyder kejseren, når de har lyst, og frygter hverken ham eller nogen anden magthaver i deres naboskab, da deres fæstningsanlæg er så stærke, at deres erobring må anses for vanskelig og

langvarig. Alle har velanlagte mure, grave og rigeligt skyts. I de offentlige magasiner er der altid mad, drikke og brænde for et år. Desuden har de, for at kunne ernære almuen uden tab for det offentlige, arbejdsmuligheder for et år i de erhverv, der er byens styrke og liv, og af hvilke folket ernærer sig. De holder de militære øvelser i høj ære og har endda mange forordninger for at forbedre dem.

Altså en fyrste, der har en stærk by og ikke gør sig forhad, kan ikke angribes. Og findes der alligevel en angriber, vil han være tvunget til at trække sig tilbage med skam, da tilstandene er så skiftende her på Jorden, at modstanderen umuligt kan ligge ledig med sin hær for at belejre ham. Man kunne indvende, at folket, der har besiddelse uden for murene og ser dem gå op i flammer, vil tabe tålmodigheden over den lange belejringstid og glemme fyrsten. Hertil svarer jeg, at en mægtig og modig fyrste altid vil overvinde disse vanskeligheder ved snart at give sine undersåtter håb om, at ulykken ikke skal vare længe, snart indgive dem frygt for fjendens grusomhed og behændigt sikre sig dem, der synes ham for fremtrængende. For øvrigt vil fjenden naturligvis hærge og brandskatte landet ved indmarchen på en tid, hvor borgerne er begejstrede og parat til forsvar. Fyrsten har endnu mindre grund til at være bekymret, når begejstringen er afkølet, skaden allerede er sket, lidelserne gennemgået og ingen hjælp mere mulig, hvorfor undersåtterne knyttes endnu fastere til fyrsten, da de tror, at han har forpligtelser over for dem, fordi de har tabt hus og jord for hans skyld. Menneskene er skabt således, at de ydede velgerninger forpligter lige så meget som modtagne. Derfor er det, alt velovervejet, ikke vanskeligt for en klog fyrste at opret-

holde indbyggernes mod i begyndelsen og under belejrings senere forløb, når han ikke mangler levnedsmidler og våben.

ELLEVTE KAPITEL

Om gejstlige fyrstevælder.

Der er nu kun tilbage at tale om de gejstlige fyrstevælder. Her kommer vanskelighederne før erhvervelsen, da de erhverves enten ved held eller dygtighed, men bevares uden nogen af delene. De støtter sig nemlig på urgamle, hellige traditioner, der er så mægtige, at de bevarer troen, ligegyldigt hvordan fyrsten lever og handler. De er de eneste herskere, der har stater og ikke forsvarer dem, og undersætter uden at regere dem; men staterne fratages dem ikke, selv om de er uden beskyttelse, og borgerne bryder sig ikke om, at de ikke regeres, de hverken kan eller vil løsrive sig. Kun disse fyrster nyder sikkerhed og lykke. Men da de er underkastet højere love, som den menneskelige forstand ikke kan fatte, vil jeg ikke omtale dem yderligere. Da det er Gud, der ophøjer og bevarer dem, ville det være anmassende og forvovent at bedømme dem. Jeg vil kun behandle spørgsmålet om årsagen til, at kirkens verdslige magt har haft en sådan fremgang, at de italienske magthavere før Alexander, og ikke kun de virkelige magthavere, men enhver lille baron og herre, ringeagtede kirkens magt, mens nu en konge af Frankrig skælver for den, og paven er i stand til at drive ham ud af Italien og tilintetgøre venezianerne. Selv om udviklingen er kendt, synes det mig ikke overflødigt at tilbagekalde hovedtrækkene i hukommelsen.

Inden kong Karl VIII af Frankrig kom til Italien, var

herredømmet over landet delt mellem paven, venezianerne, kongen af Napoli, hertugen af Milano og florentinerne. Disse magter¹ havde væsentlig to ting at tage vare på: for det første, at ingen fremmed i spidsen for en væbnet magt rykkede ind i Italien, og for det andet, at ingen af dem selv udvidede sit rige. Deres største bekymring var paven og venezianerne. For at ængste venezianerne måtte de andre holde sammen, som ved forsvaret af Ferrara, og for at holde paven i skak benyttede de sig af Roms baroner. Da disse var splittede i to partier, orsinierne og colonnaerne, var der altid anledning til stridigheder, og ved at stå med våben i hånd over for hinanden under pavens øjne svækkede de hans magt. Selv om der fra tid til anden kom en handlekraftig pave, som Sixtus², formåede han trods held og evner ikke at få tingenes misforhold rettet op. Det var deres korte regeringstid skyld i. I de ti år, som en pave endnu havde at leve i, lykkedes det ham næppe at kue det ene af partierne. Hvis f.eks. en pave næsten havde knækket colonnaernes magt, så var hans efterfølger sikkert en fjende af orsinierne. Derfor genoplivede han colonnaernes magt uden at have tid til at gøre det af med orsinierne. Sådan kom det, at pavens verdslige magt kun havde ringe anseelse i Italien. Da kom Alexander VI, der som ingen af sine forgængere viste, hvilken overlegenhed en pave kunne tilkæmpe sig med penge og våbenmagt; han udrettede ved Cesare Borgias hjælp og den lejlighed, franskmændenes indrykning bød ham, alt det, som jeg

1. 1482 dannedes der en liga til forsvar for Ercole d'Este mod venezianerne af Sixtus IV, Kong Alfons af Napoli, Lorenzo il Magnifico, Ludovico Sforza.

2. Sixtus IV, 1471-1484.

ovenfor har skildret under hertugens gerninger. Hvis hans hensigt var at gøre ikke kirken, men hertugen stor, kom det, han udførte, alligevel kirken til gode, som efter hans død og hertugens undergang høstede frugterne af hans arbejde. Således var kirkestaten mægtig ved Julius' tiltræden; hele Romagnaen var kirkens, de romerske baroner var undertrykkede, og partiernes magt var splittet af Alexander VI. Endvidere var der skabt nye pengekilder, der ikke var kendt før ham. Julius II fortsatte ikke alene denne politik, men udbyggede den også: Han besluttede at vinde Bologna, at bryde venezianernes magt og fordrive franskmændene fra Italiens jord. Og alle disse foretagender lykkedes for ham, til så meget mere hæder for ham, som han gjorde alt for at udbygge kirkens og ikke en enkelts magt. Orsinierne og colonnaernes partier holdt han som sin forgænger i stramme tøjler, og selv om der nok var anledning til stridigheder, var der to grunde til at bevare freden; for det første kirkens magt, og for det andet den kendsgerning, at de ikke havde nogen kardinaler, der var de egentlige årsager til deres stridigheder. Kardinalerne fremmer i Rom og andre steder partivæsenet, og baronerne er tvunget til at forsvare dem, således at prælaternes ærgerrighed skaber splittelse og oprør blandt baronerne. Således fandt Hans Hellighed Pave Leo kirkens magt på sit højeste, og hvis hans forgængere havde gjort den stor ved krigsgerninger, så kan man håbe, at han ved sin godhed og sine utallige andre dyder vil gøre kirkestaten overordentlig stor og ærverdigg¹.

1. Leo X, opr. Giovanni Medici, søn af Lorenzo il Magnifico og således yngste broder til Pietro, blev pave 1513.

TOLVTE KAPITEL

Om forskellige arter stridskræfter og om lejetropper.

Efter at jeg nu i alle enkeltheder har drøftet de fyrstevælders egenskaber, som jeg fra begyndelsen foresatte mig at behandle, og har klarlagt årsagerne til deres blomstring og forfald, og endvidere har påvist de metoder, ved hvis hjælp mange har forsøgt at erobre og bevare dem, står der nu kun tilbage at omtale mulighederne for angreb og forsvar, der kan tænkes i de nævnte fyrstevælder. Vi har ovenfor sagt, at et fyrstevælde først og fremmest må have en god grundvold, og de bedste grundvolde er gode love og en god hær. Da de gode love kun kan bestå der, hvor der findes en stærk hær, og da der, hvor der findes gode hære, må være gode love, vil jeg undlade at beskæftige mig med lovene og kun tale om hærvæsenet.

Den hær, hvormed en fyrste forsvare sin stat, er enten hans egen eller består af lejetropper, af hjælpetropper, eller af blandede tropper. Leje- og hjælpetropper er til ingen nytte og farlige, og den, der støtter sig på lejede tropper, vil aldrig leve længe og aldrig være tryk. De er splidagtige, magtbegærlige, uden tugt, upålidelige, tapre mod venner og feje mod fjender, de er uden guds frygt og uden tro mod mennesker. Undergangen udebliver kun så længe, som der intet angreb kommer, i fredstid bliver landet plyndret af dem, i krigstid af fjenden. Grunden hertil er, at de ikke føler kærlighed til noget, og der er ikke andet til at samle dem omkring fanen end lidt sold, der dog ikke

kan få dem til at være rede til at ofre livet for fyrsten. De vil gerne være fine soldater, så længe der ikke føres krig, men kommer krigen, vil de flygte eller rømme. Det burde ikke falde mig vanskeligt at overbevise alle om rigtigheden af dette, da Italiens øjeblikkelige forfald ikke har nogen anden årsag, end at landet har stolet på lejetropper i mange år. Den ene eller den anden stat skylder dem nok tak for et godt resultat, og de synes kække, når de slås indbyrdes. Derimod viste de deres sande natur, da fjenden kom, således at Karl VIII af Frankrig kunne erobre Italien med kridt i hånden¹. Og hvis der er nogen, der har sagt, at det er vore synder, der er skyld deri, så havde han ret, men det var ikke de synder, han mente, men de, jeg har nævnt, og da det er fyrsternes synder, har de også måttet bøde for dem.

Jeg vil endnu nøjagtigere vise, hvor uheldige disse lejetropper virker. Lejetroppernes fører er enten en fremragende mand eller ikke. I det første tilfælde kan fyrsten ikke stole på ham, da han altid vil stræbe efter personlig magt ved enten at ødelægge sin herre eller, mod hans vilje, andre. Er han ikke dygtig, fremkalder han fyrstens undergang på den almindelige måde. Indvender man, at den, der har våben i hånden, vil handle ens, lejesoldat eller ikke, vil jeg svare, at tropperne enten tjener en fyrste eller en republik. Fyrsten må selv deltage i krigen og overtage førerens stilling; republikken må sende en af sine borgere; viser denne sig uduelig, bør han afsættes, er han en fremragende hærfører, bør han holdes i tømme ved lovens hjælp. Erfaringen viser også, at eneherkere og væbnede

1. Almindeligt brugt vending, henviser til det kridt, hærens kvarter blev afmærket med.

republikker opnår store resultater, mens lejetropper aldrig anretter andet end skade. Endvidere kommer en republik med egne våben ikke så nemt under en borgers herredømme som den, der har fremmede tropper. Således var Rom og Sparta fri i århundreder. Schweizerne er meget krigeriske og fuldstændig frie. Et eksempel på lejetroppernes væsen i oldtiden har vi i karthagerne, som i deres første krig mod romerne næsten blev tilintetgjort af deres egne lejesoldater, selv om deres egne medborgere var befalingsmænd. Filip af Makedonien blev efter Epaminondas død udnævnt af thebanerne til øverstbefalende over deres tropper og berøvede dem friheden efter sejren. Borgerne af Milano hvervede efter hertug Filippos død Francesco Sforza mod venezianerne. Han besejrede fjenden ved Caravaggio og sluttede sig sammen med dem for at underkue sine herrer, Milanos borgere. Da hans fader, Giovanni Sforza, stod i dronning Giovanna af Napolis sold, lod han hende pludselig tilbage uden våben, så hun for ikke at tabe sit rige var nødt til at kaste sig i armene på kongen af Aragon. Når venezianerne og florentinerne kunne udbygge deres magt ved lejetroppernes hjælp, og deres hærførere alligevel ikke har revet herredømmet til sig, men forsvarede det, så kan jeg kun sige, at florentinerne har haft heldet med sig i dette tilfælde. Af de fremragende hærførere, som de havde anledning til at frygte, er der nogle, der ikke sejrede, nogle, der mødte modstand, mens de øvrige fandt andre mål for deres ærgerrighed. En, der ikke sejrede, var Giovanni Acuto, hvis troskab man derfor ikke kunne prøve. Men enhver vil indrømme, at han havde holdt Firenze i sin hånd, hvis han havde sejret. Sforza havde altid Braccios parti imod sig, så de be-

vogtede gensidigt hinanden. Francesco rettede sin ærgerrighed mod Lombardiet, Braccio mod kirkestaten og kongeriget Napoli. Men lad os komme til et tilfælde fra for kort tid siden. Florentinerne havde udnævnt Paolo Virelli til deres hærfører, da han var en meget klog mand, der som almindelig borger havde opnået stor anseelse. Hvis han havde erobret Pisa, er der ingen, der vil nægte, at florentinerne havde været tvunget til at underkaste sig ham; gik han i deres fjenders tjeneste, var de fortabt. Ville de beholde ham, måtte de lyde. Betragter man venezianernes gode resultater, vil man se, at deres foretagender forløb gnidningsløse, så længe de selv førte krig – og det var tilfældet, før de begyndte krigsforetagender til lands; dengang kæmpede både adelen og det bevæbnede folk med stor tapperhed. Men da de begyndte at føre krig på fastlandet, opgav de denne udmærkede vane og fulgte italiensk skik. I den første tid af magtudvidelsen til lands havde de, på grund af deres små besiddelser dér og deres store ry, ikke meget at frygte fra deres generalers side. Men da de fortsatte udvidelsen under Carmagnuola, fik de fejlenes følger at mærke. De anerkendte ham som en strålende hærfører – da de under hans ledelse havde slået hertugen af Milano, men på den anden side bemærkede de, hvor afkølet hans iver var, og mente derfor ikke længere at kunne sejre med ham. De hverken kunne eller vil le afskedige ham, for ikke atter at tabe de nye erobringer. De så sig derfor nødsaget til at dræbe ham for at være på den sikre side. Hos deres senere generaler, Bartolomeo fra Bergamo, Roberto fra San Severino, greven af Pitigliano og andre, måtte de kun frygte nederlaget, ikke sejren. Således gik det også ved Vaila, hvor de på en dag tab-

te alt det, som de i 800 år havde erobret under stort besvær. Det ligger i lejetroppernes væsen, at deres fremskridt er små, tager lang tid og er meget usikre, men at deres tab er pludselige og uhorste. Da jeg nu med disse eksempler er kommet til Italien, hvor lejetropper har hersket i mange år, vil jeg betragte dem fra en endnu højere synsvinkel, fordi man på grund af kendskab til deres oprindelse og udvikling bedre kan bøde på ulykken.

Man må her huske på, at Italien – så snart kejserens magt blev svækket og paven opnåede større verdslig magt – splittedes i en række stater. Mange af de rige byer greb til våbnene mod adelen, der tidligere, støttet af kejseren, havde undertrykt dem. Kirken begunstigede dem i deres bestræbelser, for at udbygge sin egen verdslige magt. I mange andre byer blev en borger fyrste. Således var næsten hele Italien og nogle enkelte republikker i hånden på kirken, og da præsterne og borgerne var vant til våbentjeneste, begyndte de at hverve fremmede. Den første, der hjalp disse tropper til anseelse, var Alberigo fra Conio i Romagna¹. Fra hans skole udgik bl.a. Braccio og Sforza, der i deres tid bestemte Italiens skæbne. Efter dem kom alle de andre, der indtil vore tider har ledet lejetropperne. Resultatet af deres tapperhed er, at Italien blev hærget af Karl, plyndret af Ludvig, underkuet af Fernando og skændet af schweizerne. Deres krigskunst bestod først og fremmest i, at de, for selv at opnå større anseelse, berøvede fodfolket dets anseelse. Uden jordbesiddelser og tvunget til at leve af krigshåndværket kunne de ikke skabe sig nogen anseelse med et ringe antal fodfolk og ikke

1. Skabte de første ren-italienske lejetropper.

ernære et større. Derfor indskrænkede de sig til rytteriet, hvorved de kunne skaffe sig livsophold og ære med et ikke for stort antal soldater. Det var kommet så vidt, at man i en hær på 20.000 mand ikke havde 2000 fodfolk. Endvidere havde de været meget emsige for at spare sig for møje og frygt ved ikke at dræbe hinanden i fægtningerne, men at lade sig tage til fange uden sværds slag. Belejringstropperne stormede ikke om natten, de belejrede foretog ingen udfald. De omgav ikke lejren hverken med palisader eller grøfter, og gik ikke i krig om vinteren. Alt dette var tilladt efter krigsreglerne, og som allerede nævnt indført af dem selv for at undgå farer og besvær. Således bragte de Italien skændsel og trældom.

TRETTENDE KAPITEL

Om hjælpetropper, blandede og egne tropper.

Man kan tale om hjælpetropper, den anden art unyttige tropper, en fyrste erhverver sig, når han henvender sig til en anden magt for at få stridskræfter til hjælp og beskyttelse. Et eksempel fra den nyeste tid er pave Julius, som, efter at han havde gjort dårlige erfaringer med sine lejetropper i kampen mod Ferrara, tyede til hjælpetropper ved at slutte overenskomst med kong Fernando af Spanien, hvorefter denne skulle sende sine tropper til hjælp. Sådanne hjælpetropper kan være både brugbare og dygtige, men skader altid den, der må tilkalde dem. Taber de, er også han fortabt; sejrer de, er han i deres magt. Selv om oldtidens historie er fuld af eksempler herpå, vil jeg alligevel holde mig til pave Julius' tilfælde, da det endnu er i frisk erindring. Hans beslutning var ugennemtænkt, da han for at få Ferrara gav sig fuldkomment i fremmede hænder. Men til hans held opstod der en helt anden løsning, således at han ikke fik sine forkerte handlingers følger at føle. Efter at hans hjælpetropper var slået ved Ravenna, kom schweizerne til og jagede, mod hans og enhver andens forventning, sejrherren bort. Således kom han hverken i sine fjenders eller hjælpetroppernes vold, da de førstnævnte var slået på flugt, og han ikke havde sejret ved de sidstnævntes våben. Florentinerne, der selv var aldeles våbenløse, førte 10.000 franskmænd mod Pisa for at erobre den, og kom derved i større fare end nogen

sinde i deres værste trængselstid¹. Kejseren af Konstantinopel sendte, for at værgе sig mod naboerne, 10.000 tyrkere ind i Grækenland. Da krigen var afsluttet, nægtede de at drage bort igen; og det var begyndelsen til Grækenlands trældom under de vantro. Den, der altså ikke på nogen måde ønsker at sejre, kan benytte hjælpetropper, da de er langt farligere end lejetropper. Med hjælpetropper er din undergang en sikker sag, de er enige og vant til lydighed mod en anden; lejetropper derimod behøver, når de har sejret, mere tid og bedre anledning for at blive farlige, da de ikke danner nogen enhed og er hvervede og bliver betalt af fyrsten. Også en tredje, der af fyrsten er udpeget til deres fører, kan ikke øjeblikkelig få så stor indflydelse, at han kan skade. Kort og godt: ved lejetropperne er det fejheden, hos hjælpetropperne er det tapperheden, man må frygte. En klog fyrste vil derfor altid undgå sådanne tropper og kun benytte sine egne; han ville hellere tabe med egne end vinde med fremmede våben i erkendelsen af, at en sejr, der er opnået med fremmede våben, ikke er nogen virkelig sejr. Jeg har aldrig betænkeligheder ved at anføre Cesare Borgia og hans gerninger. Hertugen trængte ind i Romagnaen med hjælpetropper, idet hans hær helt og holdent bestod af franskmænd. Med dem erobrede han Imola og Forlì. Men da han ikke anså disse tropper for at være pålidelige, erstattede han dem med lejetropper, der var mindre farlige, og hvervede Orsini og Vitelli. Da han også anså deres anvendelse for usikker og farlig, afskaffede han dem og skabte sin egen hær. Man kan nemt måle forskellen mellem begge arter af stridskræfter, når man

1. Efter et resultatløst angreb udbrød der mytteri blandt tropperne, der til slut deserterede.

tænker på forskellen i hertugens anseelse dengang, han kun havde franskmændene, og senere, da han benyttede orsinierne og vitellierne, og sidst, da han stolede på sine egne tropper og sig selv. Man vil se, at hans anseelse stadig steg, og han blev ikke virkelig agtet, før enhver så, at han var fuldt ud herre over sine tropper.

Jeg ville helst indskrænke mig til de nyere italienske eksempler, men vil dog ikke forbigå Hieron af Syrakus, da jeg allerede har nævnt ham ovenfor. Da han, som allerede sagt, blev udnævnt af syrakusanerne til deres hærfører, så han omgående, at legehæren ikke duede, fordi førerne lignede italienske kondottierer. Men da det både syntes ham umuligt at beholde dem og at afskedige dem, lod han dem alle hugge ned. Derefter førte han krig med egne og ikke med fremmede tropper. Jeg vil også minde om en skikkelse i det gamle testamente, som passer her. Da David tilbød at kæmpe med filisteren Goliath, der havde udfordret israelitterne, gav Saul ham sine egne våben for at opmuntre ham. Men så snart David havde dem på, afslog han dem og sagde, at med dem kunne hans kræfter ikke udnyttes fuldkomment, og at han ville møde fjenden med slyngen og sin kniv. Kort sagt: en fremmed rustning er enten for vid eller tung, eller også for snæver for dig.

Da Karl VII, faderen til Ludvig XI, ved held og evner havde befriet Frankrig fra englænderne, indså han nødvendigheden af at skaffe sig egne tropper og oprettede i sit rige kompagnierne Gens d'Armes og fodfolk. Hans søn, Kong Ludvig, afskaffede senere fodfolket og indførte hvervningen af schweizerne. Denne fejl, som hans efterfølgere fortsatte, er, som tilstandene klart viser, årsagen til den fare, der truer Frankrig. Ved at give schwei-

zerne anseelse forringede kongen sine egne troppers værdi. Fodfolket er opløst og rytteriet afhængig af fremmede tropper, da de er vant til at kæmpe med schweizerne og ikke tror at kunne sejre uden dem. Deraf kommer det, at franskmændene ikke kan klare sig over for andre. Den franske hær er altså sammensat af lejetropper og landets soldater. Disse to parter sammen er meget bedre end ene hjælpetropper eller lejetropper, men meget dårligere end egen hær. Dette eksempel kan være tilstrækkeligt; Frankrig ville være uovervindelig, hvis Karls indretning var bibeholdt og udbygget. Men mennesker indfører med deres ringe forudseenhed nydannelser, fordi de for øjeblikket ser ud til at bringe fordele, og fordi de ikke ser den skjulte gift, som jeg allerede ovenfor har omtalt.

Derfor er en fyrste, som ikke ser ondt i dets vorden, ikke virkelig klog; og en sådan forudseenhed er kun givet de få. Undersøger man årsagen til romerrigets forfald, vil man se, at hvervningen af gotherne var begyndelsen til sammenbruddet¹. Fra det øjeblik begyndte kræfterne i det romerske rige at slappe af, og i samme grad romerne svækkedes, forøgede gotherne deres kraft. Jeg kommer derfor til det resultat, at en fyrste uden hær aldrig er sikker, tværtimod er han helt afhængig af lykken, da han ikke ejer noget magtorgan, der kan bruges til forsvar i nødstilfælde. Altid var det de vises mening og tale, at intet var så svagt og foranderligt som den magts ry, der ikke støttes af egne stridskræfter. Egne tropper er de, der er dannet af undersætter, medborgere eller fyrstens tjenere. Alt andet er leje- eller hjælpetropper. Den rigtige måde at organisere

1. Under kejserne Valens (376) og Theodosius (382).

re sine tropper på er let at finde, når man gennemgår de ovennævnte herskeres fremgangsmåde og for øvrigt iagt-tager, hvordan Filip, Alexander den Stores fader, og man-ge andre fyrster og republikker har skabt deres hær. Jeg henviser i et og alt til deres eksempel.

FJORTENDE KAPITEL

Om en fyrstes militære opgaver.

En fyrste må altså ikke have noget andet mål, ikke nogen anden tanke, ikke interessere sig for andre ting end krig-gen, dens regler og forudsætninger. Dette er den eneste kunst, der passer til en fyrste, og den har så stor betydning, at den ikke alene sikrer de fødte fyrster deres rettigheder, men mange gange hæver en mand fra borger til fyrste. Omvendt kan man også se, at fyrster, der mere tænkte på livsnydelse end på dygtighed i krigen, mistede deres rige. At foragte krigskunsten er begyndelsen til ri-gets forlis; den bedste metode til at vinde et rige er at være mester i denne kunst. Francesco Sforza hævede sig fra borger til hertug af Milano, fordi han var øvet i krigs-håndværket; hans efterkommere blev fra hertuger privat-mænd¹, fordi de skyede soldaterlivets besværligheder. Bortset fra alle andre uheldige sider, som manglende krigsdygtighed fører med sig, skaber den ringeagt, noget enhver fyrste må vogte sig for. En bevæbnet lader sig slet ikke sammenligne med en ubevæbnet, og man kan ikke vente, at den bevæbnede skal vise lydighed over for den ubevæbnede, og at den ubevæbnede skal føle sig sikker mellem bevæbnede tjenere. Da disse foragter ham, og han står mistroisk over for dem, kan de umuligt samarbejde på rette måde. Til alle de øvrige uheldige sider kommer

1. Sønnen Lodovico il Moro tabte i året 1500 Milano til Ludvig XII og døde i fransk fangenskab i 1510.

der som nævnt, at en fyrste, der ikke forstår krigshåndværket, ikke har sine soldaters agtelse og ikke kan stole på dem. Han må derfor aldrig have andet i tankerne end krigsøvelser, og endda mere i fredstid end i krigstid. Dette kan gøres på to måder: ved handlinger og ved studium. Hvad det første angår, må han foruden at holde sine soldater i tugt og øvelse dyrke jagten og på denne måde vænne sin krop til besværligheder. Han må også studere forskellige egnes natur, bestige bjerge, undersøge floderne beskaffenhed, hvordan dalene løber ud, hvorledes sletterne strækker sig og sumpenes karakter, og han må anvende stor omhu på dette. Et sådant kendskab har to nyttige sider: for det første kommer han til at kende sit land og forstår sig derved bedre på dets forsvar, og for det andet vil han ved kendskab til sit eget land bedre finde sig til rette i andre lande, som han måtte få at udspejle. Højene, dalene, sletterne, floderne og sumpene i Toscana f.eks. har en vis lighed med dem i andre provinser, således at den, der kender terrænet i en provins, let kan slutte sig til forholdene i de andre landområder. En fyrste, der ikke har denne erfaring, mangler den vigtigste forudsætning for at være hærfører; thi kun på denne måde lærer man at finde fjenden, at finde en heldig lejringsplads, at bestemme marchretningen, at vælge kamppladsen og at omringe en fæstning på den mest fordelagtige måde. Arkæernes fyrste, Philipoemen, berømmes af historieskriverne først og fremmest, fordi han i fredstid aldrig tænkte på andet end krigens taktik. Tog han med vennerne en tur gennem landet, standsede han tit og diskuterede med dem: Hvis fjenden stod på den høj, og vores hær stod her, hvem havde så den gunstigste stilling? Hvordan skulle vi forfølge

ham? Sådan forelagde han dem undervejs alle de situationer, som en hær kan komme i; hørte deres mening, udtalte sin egen og begrundede den. Kort sagt: i følge disse stadige overvejelser kunne der ikke tænkes nogen situation i krigen, hvor han ikke kendte en udvej.

Hvad krigens åndelige forberedelse angår, må fyrsten studere historien og betragte fremragende mænds gerninger, se hvorledes de handlede i krigstider, undersøge årsagerne til deres sejre og nederlag, for at undgå de sidste og efterligne de første. Først og fremmest må han følge tidligere tiders store mænds eksempel, som valgte sig en af fortidens berømte helte til forbillede og altid holdt sig deres handlinger og deres optræden for øje. Sådan skal Alexander den Store have efterlignet Akilles, Cæsar Alexander, Scipio Cyros. Enhver, der læser Xenofons levnedsbetænelser af Cyros, vil se af Scipios levnedsløb, hvor meget denne efterligning hjalp ham, og hvor nøjagtigt han i retskaffenhed, vennesælhed, menneskelighed og gavmildhed har rettet sig efter det, Xenofon beretter om Cyros. Sådanne principper må en klog fyrste følge, og han må aldrig være ledig i fredstid, men flittigt benytte tiden til at samle kapital, som kan bruges i farens stund, så at lykken, når den vender sig, finder ham parat til modstand.

FEMTENDE KAPITEL

Hvad der skaffer menneskene og især fyrsterne ros eller dadel.

Der er tilbage at undersøge, hvordan en fyrste skal forholde sig over for sine venner. Da jeg ved, hvor mange der har skrevet om dette, frygter jeg at virke anmassende ved også at behandle emnet, særlig da jeg under gennemgangen af dette problem afviger fra andres fremgangsmåde. Men da det er min hensigt at skrive noget, der kan nytte dem, der forstår mig, synes det mig rigtigere at holde mig til tingenes virkelige tilstand og ikke til fantasibilleder.

Mange har fremmanet fyrstevælder og republikker, om hvis eksistens man aldrig har hørt. Mellem livet, som det er, og som det burde være, er der en så stor forskel, at den, der ikke tænker på, hvad mennesker gør, men kun interesserer sig for, hvad de burde gøre, snarere ødelægger end gavner sig selv.

Et menneske, der kun vil det gode, må gå under blandt de mange, der ikke er gode. Derfor må en fyrste, der vil bevare sin magt, være i stand til ikke at være god, og at anvende det gode eller det ikke gode, eftersom omstændighederne kræver det.

Jeg forbigår altså alle fantasier om en fyrste og holder mig til kendsgerningerne. Her skal da først og fremmest bemærkes, at man tillægger alle mennesker egenskaber, der enten bliver rost eller dadlet. Således anses den ene for at være gavmild og den anden for at være gerrig, da

gerrig (*avarus*) efter vort sprogbrug også omfatter den, der skyr at udnytte sine besiddelser. En kaldes ødsel, en grådig, en grusom, en mild, en troløs og en tro, en kvindagtig og lidt af en kryster, en anden stærk og modig. En anses for venlig, en for hovmodig, en for udsvævende, en for tilbageholdende, en for redelig, en for snu, en for hård, en for elskværdig, en for alvorlig, en for letsindig, en for vantro osv. Enhver vil naturligvis indrømme, at det var prisværdigt, hvis en fyrste kun havde de af de opremsede egenskaber, der gælder for gode. Men da menneskets natur nu engang ikke tillader, at man besidder dem og altid udnytter dem, må fyrsten være klog nok til at undgå bagtalelse for de fejl, der kan blive farlige for hans herredømme. Endvidere hvis det er muligt, de fejl, der ikke har de samme konsekvenser. Formår han det ikke, kan han uden samvittighedsnag give efter for dem. Heller ikke må han undgå bagtalelse af de fejl, uden hvilke han vanskeligt kan beholde magten. For alt velovervejet findes der egenskaber, som regnes for dyder, men som vil fremkalde hans undergang, mens andre derimod, der gælder for fejl, skaber sikkerhed og velfærd.

SEKSTENDE KAPITEL

Om gavmildhed og gerrighed.

For at begynde med de to førstnævnte egenskaber. Det ville ganske vist være godt at anses for gavmild. Men den, der vil gælde for at være det, må være gavmild på en sådan måde, at det ikke skader ham selv. Øves den som dyd og som den burde øves, bliver den ukendt og beskytter ikke mod bagtalelse for gerrighed. Den, der vil gælde for gavmild hos mængden, må derfor ikke spare på nogen art af pragtudfoldelse. En sådan fyrste vil ved disse lejligheder bruge alle sine midler, for sluttelig, når han vil bevare sit rygte, at se sig nødsaget til at trykke folket med overordentlige byrder, inddrive skatter og gøre alt muligt for at skaffe penge. Derved vil han gøre sig forhadet hos sine undersåtter og ringeagtet af enhver, eftersom han bliver fattig. På grund af hans gavmildhed vil også det første det bedste uheld have alvorlige følger, og enhver fare vil ryste hans trone, da gavmildheden kun gavner de få og skader masserne. Opdager han dette og vil trække sig tilbage, bagtales han øjeblikkelig for gerrighed. Da en fyrste altså ikke kan øve gavmildheden uden at skade sig selv, hvis han da ønsker, at det skal være kendt, så må han, hvis han er klog, ikke frygte for at blive kaldt gerrig. I tidens løb vil han mere og mere blive omtalt som gavmild, hvis folket ser, at han på grund af sin sparsommelighed kan klare sig med sine indtægter, er i stand til at forsvare sig og at gennemføre en krig uden byrder for sine undersåtter. Således

vil han kaldes gavmild af dem, som han ikke fratager noget – det er de mange – og gerrig af dem, han intet giver – og det er de få. I vor tid har vi ikke set andre udrette store ting end de, der ansås for gerrige; de andre er gået under. Pave Julius II benyttede sit ry for at være gavmild til at nå paveværdigheden, men gjorde, for at kunne føre krig med Frankrigs konge, intet for at bevare det. Derfor kunne han føre store krige uden at udskrive ekstraordinære skatter, da hans langvarige sparsommelighed satte ham i stand til at bestride de overordentlige udgifter. Den nuværende konge af Spanien havde ikke kunnet begynde og sejre i så mange krige, hvis han havde været anset for gavmild.

Derfor må en fyrste ikke tage det fortrydeligt op, når han kaldes gerrig. Kun på denne måde undgår han at plyndre sine undersåtter; han kan forsvare sig, undgår armod og ringeagtelse og tvinges ikke til grådighed. Denne fejl er derfor en støtte for hans herredømme. Hvis nogen vil sige, at Cæsar opnåede verdensherredømmet ved gavmildhed, og mange andre har nået højt ad samme vej, så vil jeg svare: enten besidder man herredømme, eller man vil erhverve dem. I det første tilfælde skader gavmildhed, i det andet er den en nødvendighed. Cæsar hørte til dem, der ville opnå herredømmet over Rom. Men hvis han, efter at have nået sit mål, havde levet længere og ikke indskrænket sin gavmildhed, ville han have undergravet sin egen stilling. Og hvis nogen vil indvende, at man kender mange fyrster, der har udrettet store ting med deres hære og alligevel var anset for særdeles gavmilde, så svarer jeg: en fyrste forbruger enten sit eget og sine undersåtters eller også fremmedes gods. I det første tilfælde må han

være sparsommelig. I det andet må han ikke undlade på alle måder at skabe sig et ry for gavmildhed. Den fyrste, der går i krig med sin hær og ernærer sig af rov, af plyndring og brandskatning, og i det hele taget bestemmer over fremmed gods, kan ikke undgå at være gavmild, hvis hans soldater skal følge ham. Det, der ikke tilhører dig eller dit folk, kan du bortgive efter eget skøn, som Cyros, Cæsar og Alexander gjorde det; ødselhed med sit eget skader. Der er intet, der fortærer sig selv så meget som gavmildheden, ved at øve den mister man muligheden for at øve den, og man bliver fattig og foragtet, og for at undgå fattigdommen – grådig og forhad. Men intet må fyrsten frygte mere end had og foragt, og gavmildhed forårsager dem begge. Derfor viser han større klogskab ved at finde sig i at få ord for gerrighed, der skaber et dårligt rygte uden had, end hvis han for at blive kaldt gavmild pådrager sig ry for grådighed, der avler vanry og had.

SYTTENDE KAPITEL

Om grusomhed og mildhed, og om at det er bedre at blive frygtet end elsket.

Ved at gå over til de andre førnævnte egenskaber vil jeg bemærke, at en fyrste må trachte efter at blive anset for at være mild og for ikke at være grusom. Dog må han tage sig i agt for ikke at anvende mildheden på en forkert måde. Cesare Borgia kaldtes grusom, men denne hans grusomhed har skabt orden og enighed i Romagnaen og genindført ro og lydighed. Ret beset var han meget mildere end florentinerne, der for at undgå at blive kaldt grusomme tillod ødelæggelsen af Pistoja.

En fyrste, der vil opretholde enighed og loyalitet blandt sine undersåtter, må ikke tage det fortrydeligt op, hvis han bliver kaldt grusom. Nogle enkelte afskrækkende eksempler er mildere end overdreven langmodighed. Lader man uvæsenet gå sin gang, bliver resultatet mord og rov, hvorved hele samfundet skades, mens en af fyrsten forordnet henrettelse kun rammer den enkelte. Endnu mere end for andre fyrster er det for en ny fyrste umuligt at undgå beskyldning for grusomhed, da hans nylig oprettede herredømme er udsat for mange farer. Således lader Virgil Dido undskylde sit styres hårdhed:

Res dura et regni novitas me talis cogunt

Molirim et lati fines custode tueri.

(Den vanskelige situation og mit herredømmes unge

alder tvinger mig til sådanne forholdsregler og til en stærk beskyttelse af grænserne.)

Men fyrsten må ikke være for hurtig til at tro alt og til at handle. Han må ikke se farer, hvor der ingen er, han må være tilbageholdende, forsigtig og menneskelig, for at ikke for stor tillidsfuldhed skal gøre ham uagtsom eller for stor mistillid gøre ham utålelig.

Hertil er der knyttet et stridsspørgsmål: om det er bedre at være elsket end frygtet, eller omvendt. Svaret lyder, at det ville være det bedste både at være frygtet og elsket; men da det er vanskeligt at forene begge dele, er det mere trygt at være frygtet end elsket, når man må give afkald på en af delene. Om mennesker kan i almindelighed siges så meget, at de er utaknemmelige, vægelsindede og hykleriske, fulde af angst for enhver fare og begærlige efter gevinst. Så længe de har fordel af dig, er de dine med liv og sjæl. De er parat til at ofre deres liv, deres ejendom, deres blod og deres børn for dig, så længe nøden er langt borte. Nærmer den sig, gør de oprør. En fyrste, der stoler på deres forsikringer og ikke sikrer sig på anden måde, er fortabt. De venskaber, man erhverver ved betaling og ikke ved sjælsadel, har ikke stor værdi, og man kan ikke regne med dem i nødens stund. Menneskene har også mindre skrupler ved at såre en fyrste, der er elsket, end en, der er frygtet. Kærlighedens bånd regnes for forpligtelsens bånd, og da menneskene er slette, rives det over ved enhver lejlighed, der byder på fordele. Hvorimod frygten opretholdes ved angsten, som aldrig forlader menneskene. Men en fyrste, der vil gøre sig frygtet, må passe på, at han om ikke bliver elsket, så i al fald undgår at blive forhadet. Man kan godt blive frygtet uden at blive hadet. Det-

te vil altid lykkes ham, hvis han undlader at røre borgerne og undersåtternes gods og kvinder. Skulle det blive nødvendigt at straffe en af sine undersåtter med døden, kan han gøre det med rolig samvittighed, når han har retten på sin side, og når offentligheden har samme synspunkt – kun må han ikke røre hans ejendom. Menneskene glemmer hurtigere deres faders død end fortabelsen af fædrenerven. Endvidere mangler der aldrig lejlighed til at tilegne sig fremmed ejendom, og den, der først er begyndt at leve af rov, finder altid en anledning dertil. Omvendt er anledningen til dødsstraf mere sjælden og gentager sig ikke. Er fyrsten også hærfører og skal styre en mængde soldater, må han ikke på nogen måde sky at blive kaldt grusom. Uden et sådant ry har aldrig nogen kunnet have en enig og slagkraftig hær. Man regner det for en af Hannibals største bedrifter, at der aldrig opstod stridigheder i hans brogede sammensatte og på fremmed jord kæmpende hære; hverken i lykkens eller ulykkens dage. Grunden hertil kan ikke søges andre steder end i hans umenneskelige grusomhed, som i forening med hans i øvrigt fremragende egenskaber gjorde ham til soldaternes afgud og skræk. Uden grusomheden havde alle hans fortrin ikke været nok til at nå en sådan virkning. Snæversynede forfattere beundrer på den ene side hans bedrifter, mens de på den anden side fordømmer deres vigtigste forudsætninger. At hans øvrige fejltrin ikke havde været tilstrækkelige, kan man se af Scipio, en sjælden mand, ikke kun for sin samtid, men for hele historien. Når hans spanske legioner alligevel gjorde oprør, var hans overdrevne mildhed den eneste årsag, da soldaterne havde mere frihed, end der kan forenes med militær disciplin. Fabius

Maximus angreb ham derfor i senatet og kaldte ham for den romerske krigstugts nedbryder. Da Locris var ødelagt af en af Scipios legater, hverken hævnede Scipio byen eller straffede sin legats overmod, alt på grund af sin føjelige karakter. Derfor forsvarede han af en taler i senatet med ordene: »Der er mange, der bedre forstår at undgå en fejl, end at straffe andres.« Dette karaktertræk havde i tidens løb skadet Scipios anseelse, hvis han havde vist det som fyrste, men da han stod under senatets overherredømme, skjultes denne skadelige egenskab og forhøjede endda hans anseelse.

For at komme tilbage til undersåtternes frygt eller kærlighed fastslår jeg til sidst: Da det afhænger af undersåttene, om de elsker, og af fyrsten, om de frygter, må en fyrste stole på det, der står i hans egen og ikke i andres magt; kun må han bestræbe sig for at undgå had.

ATTENDE KAPITEL

Hvorvidt en fyrste skal stå ved sit ord.

Hvor prisværdigt det er af en fyrste at holde tro og love, at handle uden falskhed eller svig, det forstår enhver. Ikke desto mindre lærer man af erfaringerne, at det i vore dage er de fyrster, der har udrettet mest, som kun i ringe grad agtede troskab og forstod at indfange menneskene ved list for sluttelig at vinde over dem, der holdt på retfærdigheden. Man må gøre sig klart, at der eksisterer to slags våben: lovens og magtens. De første er karakteristisk for menneskene, de sidste for dyrene. Men da de første ikke altid slår til, må man ved lejlighed benytte sig af de andre. Derfor må en fyrste være i stand til at gennemføre både rollen som menneske og som dyr. Denne grundsætning har oldtidens skribenter overleveret fyrsterne i indirekte form ved at fortælle, at Akilles og mange andre af fortidens fyrsters opdragelse blev betroet til kentauren Keiron. At en fyrste får en læremester, som er halvt dyr og halvt menneske, vil ikke sige andet, end at fyrsten må forstå at forene begges egenskaber, og at den ene del ikke kan bestå alene. Da en fyrste altså skal være i stand til at antage et dyrs egenskaber, må han både vælge ræven og løven. Løven er hjælpeløs mod snarer, ræven kan ikke værge sig mod ulvene. Man må være ræv for at kende snaren og løve for at skræmme ulvene. De, der udelukkende holder sig til løven, forstår ikke tingene.

En klog fyrste må derfor ikke stå ved sit ord, hvis det

ville skade ham selv, eller hvis de grunde, der bevægede ham til at afgive sit løfte, er bortfaldet. Hvis alle mennesker var gode, ville dette være et dårligt råd, men da de er slette og ikke vil holde deres ord mod dig, behøver du heller ikke at stå ved dit. Endvidere har aldrig nogen fyrste manglet gyldige grunde for at pynte på et ordbrud. Hertil kunne der anføres utallige eksempler fra nutiden og vises mange fredstraktater og løfter, der er blevet tomme og værdiløse ved fyrsternes troløshed. Den, der bedst forstod sig på at spille ræven, har klarer sig bedst. Man må forstå at gemme rævenaturen og være mester i hykleri og forstillelse; thi menneskene er enfoldige og retter sig aldeles efter øjeblikkets behov, og den, der vil narre, vil altid finde en, der lader sig narre. Et af de nyere eksempler skal ikke være unævnt. Pave Alexander VI gjorde aldrig andet end at bedrage, tænkte aldrig på andet og fandt altid lejlighed til det. Intet andet menneske har bedyret noget eftertrykkeligere, har beediget noget stærkere og har lettere brudt sit ord. Ikke desto mindre lykkedes hans bedrag efter ønske, fordi han forstod sig på tilværelsen i så henseende.

Det er derfor ikke nødvendigt, at en fyrste ejer alle de nævnte dyder, men det er nødvendigt, at han tilsyneladende ejer dem. Ja, jeg vover endda at påstå, at det er skadeligt at have dem og altid at udøve dem, mens de er nyttige, når man synes at have dem. Således må fyrsten synes at være mild, tro, menneskelig, retskaffen og gudfrygtig; men han må være i stand til om fornødent at slå om i det modsatte. Man må forstå, at en fyrste, særlig en ny fyrste, ikke kan udøve alle de dyder, der er grundlaget for et godt ry hos folket, da han ofte for at sikre sin trone er

nødt til at forsynde sig mod troskab, barmhjertighed, humanitet og religion. Derfor må han vende sig som vinden, og lykkens omskiftelser byder, han må holde fast ved det gode, så længe det er muligt, men ikke være bange for i nødstilfælde at benytte sig af det onde. En fyrste må altså passe på aldrig at sige et ord, som ikke er i fuld overensstemmelse med de nævnte fem dyder og synes at være et mønster på mildhed, troskab, retskaffenhed og gudsfrygt. Særlig den sidste egenskab er det nødvendigt at give udseende af at eje. Mennesket dømmes i almindelighed mere på grund af synet end på grund af fingrene, da alle kan se, men kun få kan føle tingene. Enhver kan se, hvad en fyrste synes at være, men kun få kommer i berøring med hans sande væsen, og disse få vover ikke at stille deres mening op imod folkets, der oven i købet har fyrstens autoritet på sin side. Endvidere bedømmer man de fleste menneskers handlinger og særlig fyrsternes, der ikke har nogen dommer over sig, efter deres resultater. En fyrste behøver kun at sejre og bevare sine erobringer, for at hans metoder altid vil blive anset for hæderlige og roses af enhver. Pøblen lader sig bestikke af skinnen og udfaldet, og der er ikke andet til i verden end pøblen – de få kan ikke udrette noget, så længe mængden har et rygstød. En nutidsfyrste, hvis navn ikke skal nævnes, prædiker altid freden og taler ikke om andet end troskab og er samtidig en afgjort fjende af begge disse dyder – og begge havde de, var de blevet anvendt, berøvet ham anseelse og trone¹.

1. Fernando III (den Katolske) af Aragonien.

NITTENDE KAPITEL

Man må undgå ringeagt og had.

Da jeg nu har nævnt de vigtigste af de førnævnte egenskaber, vil jeg behandle de andre i korthed under denne almindelige regel, at en fyrste, som det allerede ovenfor er sagt, må undgå alt, hvad der kan gøre ham forhadet eller foragtet; lykkes dette for ham, har han gjort sit, og ingen anden fejl kan blive farlig for ham. Forhadet bliver han som sagt især ved at være rovgrisk og ved at stjæle sine undersåtters gods og kvinder. Begge dele bør han undlade. Undlader man at røve menneskenes gods og ære, er de tilfredse, og man har kun at kæmpe med ærgerrigheden hos et fåtal, og den lader sig tøjle på mange måder og uden vanskeligheder. Foragtet bliver den fyrste, der anses for at være letfærdig, vægelsindet, svag, fej og ubeslutsom. Dette må han sky som et farligt skær og altid bestræbe sig for, at hans gerninger giver indtryk af storsind, kraft, alvor og styrke. I sine undersåtters private anliggender må hans afgørelser anses for uigenkaldelige, og han må forstå at skabe sig en sådan anseelse, at ingen vover at bedrage eller vildlede ham.

En fyrste med en sådan anseelse nyder den største højagtelse, og imod den, der agtes, rettes der ikke let nogen sammensværgelse eller angreb, når bare han gælder for dygtig og æres af sit folk.

En fyrste må frygte to slags farer: de indre fra undersåtternes side, og de ydre fra fremmede magthaveres side.

Imod de sidstnævnte beskyttes han af en god hær og gode våbenfæller. Hersker der ro udadtil, er der også ro indadtil, hvis den da ikke forstyrres af nogen sammensværgelse. Og selv om der kommer et angreb, vil fyrsten, som det allerede nævnte eksempel med spartaneren Nabes viser, være i stand til at tilbagevise det, når han optræder som nævnt og ikke opgiver sig selv. Er der fred udadtil, består der kun fra undersåtternes side den fare, at de skal sammensværges sig i al hemmelighed. Herimod sikrer fyrsten sig bedst ved at undgå had og foragt og ved at tilfredsstille folket. Som jeg ovenfor udførligt har forklaret, er dette det afgørende. En af de bedste beskyttelser, en fyrste kan have mod sammensværgelser, er ikke at være forhadet hos masserne. Sammensværgelsens mænd tror altid at kunne tilfredsstille folket ved at dræbe fyrsten, men må de frygte at fremkalde forbitrelse, har de ikke mod til en sådan beslutning. Vanskelighederne for de sammensvorne er uendelige. Erfaringen viser os, at der har været mange sammensværgelser, men at kun få er lykkedes. Den, der planlægger et oprør, kan ikke stå alene; på den anden side kan han kun søge tilhængere hos dem, han regner for at være utilfredse med deres skæbne. Men har du meddelt en anden dine planer, giver du ham mulighed for at forbedre sin lod; ved at forråde dig kan han opnå al mulig fordel. Her er han sikker på gevinst, medens det andet er tvivlsomt og farligt. Han må derfor være sjælden som ven eller forbitret fjende af fyrsten for at være tro. For at sige det kort: på de sammensvornes side er der intet andet end frygt, mistanke og angsten for straf, der virker afskrækkende, mens der på fyrstens side findes herskerens majestæt, loven, våbenfællernes og statens våben, som forsva-

rer ham. Når dertil kommer folkets kærlighed, er det utænkeligt, at nogen skulle være så dumdristig at starte en sammensværgelse. For mens de sammensvorne i almindelighed kun befinder sig i fare før gerningens gennemførelse, er de i dette tilfælde også truet bagefter, da de har fremkaldt folkets had og derfor ikke kan finde tilflugt noget sted. Herpå kunne der gives utallige eksempler, men jeg vil nøjes med et fra vore fædres tid. Da fyrsten af Bologna, Messer Annibale Bentivogli, bedstefar til den nulevende Messer Annibale, blev dræbt af canneschierne, der havde sammensvoret sig imod ham, og der ikke var andre tilbage af slægten end sønnen Giovanni, som endnu var svøbelsesbarn, rejste folket sig straks efter drabet og myrdede alle canneschierne. Så afholdt af folket var slægten Bentivogli på den tid, at da der efter Annibales død ikke fandtes nogen af slægten i Bologna, der kunne overtage regeringen, og man havde fået meddelelse om, at der levede en Bentivogli i Firenze, som hidtil havde gået for at være søn af en smed, hentede man ham og indsatte ham som regent over byen, indtil Giovanni var gammel nok til selv at regere¹. Jeg slutter af det nævnte, at en fyrste ikke behøver at frygte sammensværgelser, hvis han har folkets tillid. Men står det fjendsk og hadefuldt over for ham, er der ingen og intet, han ikke må frygte.

Velordnede stater og kloge fyrster har altid med flid bestræbt sig for ikke at drive de store til fortvivlelse og samtidig sørget for folkets behov. Det er en herskers vigtigste opgave. Blandt de velordnede og velregerede stater på

1. Da Annibale Bentivogli blev dræbt i 1445, var hans søn Giovanni kun seks år gammel. Man udnævnte derfor Annibales bror Ercoles søn, Santi, til regent. Efter hans død i 1463 blev Giovanni fyrste.

vor tid hører Frankrig. I dette land findes der utallige fortræffelige institutioner, hvorpå kongens frihed og sikkerhed beror. Den vigtigste er parlamentet og dets myndighed. Den, som gav Frankrig dets forfatning, kendte de stores magtbegær og tøjlesløshed og anså det for nødvendigt, at de fik bidsel på for at kunne holdes i ave. På den anden side kendte han også massernes had mod de store, hvis årsag er frygt, og ville berolige dem. Men han ønskede ikke, at kongen personlig skulle overtage dette hverv, for at denne ikke skulle gøre sig ilde set hos folket ved at begunstige de store eller omvendt fortabe de stores venskab ved at begunstige folket. Derfor skabte han en upartisk domstol, der uden vanskeligheder for kongen holdt de store nede og beskyttede de små. Denne situation var så fortræffelig og klog som mulig og den bedste garanti for kongens og rigets sikkerhed. Heraf kan man lære at lade andre om at straffe, men selv uddele alle nådesbevisninger. Jeg gentager min slutning: en fyrste skal agte de store og må undgå folkets had.

Nogle synes måske, at mange romerske kejseres liv og død var eksempler mod min opfattelse, da der kan findes mange iblandt dem, der har levet forbilledligt og vist store evner og alligevel har tabt herredømmet eller er blevet dræbt af deres undersåtter, der sammensværgede sig mod dem. For at modbevise denne indvending vil jeg give en karakteristik af enkelte kejseres egenskaber og vise, at årsagerne til deres fald ikke var forskellige fra de hidtil nævnte. Samtidig vil jeg fremhæve enkelte ting, som man bør iagttage ved studie af historien. Jeg vil nøjes med at holde mig til de kejsere, der fulgte efter hinanden på tronen fra Marc Aurel til Maximinus: Marc Aurel, hans søn

Commodus, Pertinax, Julianus, Severus, Antonius, hans søn Caracalla, Macrinus, Eliogabalus, Alexander og Maximinus. Her skal da først og fremmest bemærkes, at mens andre fyrster kun behøver at kæmpe mod de stores ærgerrighed og folkets anmasselse, havde de romerske kejsere en tredje vanskelighed at overvinde: deres soldaters grusomhed og havesyge. Dette var så vanskeligt, at det blev årsagen til manges fald, da det er umuligt både at tilfredsstille folket og soldaterne. Folket elsker ro og derfor en mild fyrste, mens soldaterne elsker en krigerisk fyrste, og helst en, der er overmodig, grusom og begærlig. Disse egenskaber skulle de romerske kejsere på deres soldaters ønske vise over for befolkningen, for at de kunne få dobbelte lønninger og mætte deres grusomhed og havesyge. Følgen var, at de kejsere, der ikke ved fødsel og deres personlighed havde så stor anseelse, at de kunne holde både hæren og folket i ave, blev styrtet. Erkendelsen af vanskeligheden i denne modsætning løste de fleste kejsere, særlig de, der nylig var blevet det, ved at de elskede deres soldater og ikke brød sig om, at folket blev forurettet. Denne beslutning var nødvendig, da fyrsten, der alligevel ikke kunne undgå at blive forhadet hos den ene part, måtte bestræbe sig efter ikke at blive forhadet hos masserne; var dette ikke muligt, måtte han trage efter at undgå at blive forhadet hos den part, der var den mægtigste. Derfor støttede de kejsere, der på grund af deres jævne herkomst behøvede støtte, sig hellere på soldaterne end på folket. Om dette kronedes med held, var afhængig af, om de forstod at holde sig i respekt. De fremførte grunde forklarer, hvorfor af Marc Aurel, Pertinax og Alexander, som alle var rettens venner og grusomhedens

fjender, kun Marc Aurel undgik en sørgelig død. Han alene levede og døde i høj anseelse, fordi han arvede tronen og ikke var hverken soldaterne eller folket tak skyldig. Endvidere havde han mange fortrin, som skaffede ham respekt. Således formåede han at holde folk og hær i skak, så længe han levede, og blev aldrig forhadet eller foragtet. Pertinax derimod blev valgt til kejser imod soldaternes ønske, der, efter at have vænnet sig til tøjlesløshed under Commodus, ikke kunne finde sig i det hæderlige liv, som Pertinax ville tvinge dem til. Således blev han forhadet, og da han på grund af sin alder også blev foragtet, styrtedes han allerede kort efter sit styres begyndelse. Heraf kan man se, at det er lige så nemt at blive forhadet ved gode gerninger som ved onde. Derfor er en fyrste, som jeg ovenfor sagde, tit nødt til ikke at være god, hvor han vil bevare sin trone. Hvis det parti – folket, soldaterne eller de store – som han vil støtte sig til for at bevare magten, er moralsk fordærvet, må han tilpasse sig og tilfredsstille dem, og så er det gode, han udfører, kun til skade. Men lad os komme til Alexander, hvis godhed var så stor, at man blandt meget andet priser ham, også for at han ikke har ladet nogen dræbe i sine fjorten års regeringstid uden forudgående retslig undersøgelse. Men da man mente, at han lod sig beherske af sin moder, ansås han for kvindagtig og blev foragtet. Hans soldater gjorde oprør og dræbte ham.

Betragter man på den anden side Commodus', Severus', Antonius', Caracallas' og Maximinus' karakterer, vil man opdage, at de var yderst grusomme og begærlige, og at de tillod alle hærens udskejelser imod befolkningen for at tilfredsstille soldaterne. Alle disse, med undtagelse af

Severus, fik en voldsdød. Severus besad så fremragende egenskaber, at han støttet på hærens venskab regerede indtil sin død til trods for, at han undertrykte folket. Hans evner gjorde ham så beundret både hos folket og hos soldaterne, at folket var ligesom blændet og forbløffet, mens soldaterne var ærbødige og stolte. Da han allerede som ny fyrste udførte store gerninger, vil jeg kort ridse op, hvor fortræffeligt han forstod at spille løven og ræven, hvilket fyrsten, som jeg allerede før har nævnt, bør tage til forbillede.

Da Severus så kejser Julians uduelighed, overtalte han de tropper, han ledede i Illyrien, til at drage til Rom for at hævne Pertinax, der var blevet dræbt af prætorianerne. Under dette påskud førte han hæren mod Rom uden at vise sine virkelige hensigter, og han nåede byen før rygter om hans march. Senatet blev angst og valgte ham til kejser ved ankomsten til Rom og lod Julian henrette. Efter denne begyndelse havde han kun to vanskeligheder at overvinde for at blive herre over hele riget. I Asien havde de asiatiske legioners fører, Niger, ladet sig udråbe til kejser; mod vest stod Albinus, som også stræbte efter kejserværdigheden. Da Severus anså det for farligt at få dem begge til fjender, besluttede han at angribe Niger og at narre Albinus. Han skrev til sidstnævnte og gjorde ham til medkejser. Albinus troede alt. Men da Severus havde besejret og dræbt Niger og skabt ro i Orienten, vendte han tilbage til Rom. I senatet fremførte han en klage imod Albinus og hævdede, at han så sig nødsaget til at tugte ham for hans utaknemmelighed. Han gik til angreb mod ham i Gallien og berøvede ham både magten og livet.

Gennemgår man hans handlinger med opmærksom-

hed, vil man finde såvel rævens snuhed som løvens mod. Man vil se, at han var frygtet og æret af alle og ikke forhadet af hæren. Og man vil ikke blive forbavset over, at han, en ny mand, har kunnet bevare et så vældigt rige, da hans plyndringer fremkaldte begejstring i befolkningen. Også hans søn Antonius besad fremragende egenskaber, der fremkaldte folkets beundring og soldaternes ærefrygt. Han var en ægte krigsmand, udholdende i alle strabadser, foragtede lækkerier og anden blødagtighed, hvorfor han gjorde sig elsket i hele hæren. Men den vildhed og grusomhed, hvormed han efter et utal af enkeltmord dræbte en stor del af Roms indbyggere og hele Alexandrias befolkning, gjorde ham forhadet hos alverden. Til slut frygtedes han også af sine nærmeste, indtil han blev dræbt af en centurion midt i sin hær. Hertil er der at bemærke, at en fyrste aldrig kan sikre sig imod sådanne mordforsøg, der bygger på en ubøjelig beslutsomhed, da enhver, der ikke selv ænser døden, kan ramme ham. Men fyrsten behøver ikke at frygte en så sjælden død. Han må kun undgå alvorligt at krænke nogen af dem, han betjener sig af, og som er hans trones nærmeste hjælpere. Det var det, Antonius havde gjort ved at henrette hin centurions broder og ved dagligt at true ham selv. Og alligevel beholdt han ham i sin livvagt, en letsindighed, som måtte føre til hans fordærv, hvad den også gjorde.

Vi kommer nu til Commodus, som burde have haft meget let ved at bevare magten, da han havde arvet den som Marcus' søn. Han behøvede kun at følge i faderens fodspor for at tilfredsstille folk og hær. Men da han var grusom og rå af natur, fremmede han hærens tøjlesløshed for bedre at kunne øve sin rovgriskhed mod folket. På

den anden side nedværdigede han sig ofte ved at stige ned i arenaen for at kæmpe med gladiatorerne og gøre andre ting, der ikke passede sig for en kejser, hvorfor han pådrog sig soldaternes forargelse. Da han var forhadet hos det ene parti og foragtet af det andet, blev der dannet en sammensværgelse mod ham, og han blev dræbt.

Der står nu tilbage at skildre Maximinus' karakter. Han var en meget krigerisk natur, og da hærene var kede af Alexanders blødagtighed, som jeg ovenfor har omtalt, valgte de ham til kejser efter Alexanders død. Men hans regering var ikke af lang varighed, da han var forhadet og foragtet af to årsager: for det første var han af meget lav byrd – han havde engang været kvægpasser i Thrakien, hvad der var kendt overalt og virkede stærkt nedsættende i alles øjne; for det andet for hans ry for grusomhed. I begyndelsen af sin regeringstid undlod han at drage til Rom for at tage rigsstaden i besiddelse, mens han lod præfekterne i Rom og en række andre byer øve mange grusomheder. Således var han på grund af sin ringe fødsel foragtet af alle og forhadet, fordi man frygtede hans grusomhed. Følgen var, at Afrika gjorde oprør, senere senatet og Roms befolkning – indtil hele Italien sammensvor sig mod ham. Dertil kom, at hans egen hær vendte sig imod ham. Forbitret over kejserens grusomhed og opmuntret af hans fjenders store tal dræbte de ham, da indtagelsen af Aquileia blev besværlig.

Jeg vil undgå at tale om Eliogabalus, Macrinus eller Julianus, der straks blev styrtet, fordi de var forægtelige, men vender mig fra disse bemærkninger til slutresultatet. Vor tids fyrster har mindre vanskeligheder ved at tilfredsstille deres soldater. Selv om der må tages noget hen-

syn til dem, er det lettere at gennemføre, da der ikke findes nogen fyrste, hvis hær igennem tiden har haft andel i regeringen, som det var tilfældet med Roms armeer. Hvis det i oldtiden var mere nødvendigt at tilfredsstille soldaterne end folket, var det, fordi førstnævnte havde større magt. I dag derimod er det for alle fyrster med undtagelse af tyrkernes, sultanen, vigtigere at tilfredsstille folket end soldaterne, da det er folket, der har den største magt. Jeg undtager tyrken, da han altid har 12.000 fodfolk og 15.000 mand kavalleri omkring sig, og da hans sikkerhed og styrke afhænger af dem, må han for enhver pris bevare dem som venner. Da sultanens rige ligeledes er i soldaternes hænder, må også han sikre sig deres venskab, selv om det sker på folkets bekostning. Her må man iagttage, at sultanens regeringsform i hele sit væsen er forskellig fra alle andre. Den ligner paveværdigheden, som man hverken kan betegne som arvet eller ny erhvervet herredømme, da det ikke er den gamle fyrstes sønner, der overtager styret, men den, der vælges af dem, der har myndighed dertil. Da denne metode har bestået i lange tider, kan man heller ikke kalde herredømmet for ny erhvervet, fordi de ny erhvervede fyrstevælders vanskeligheder bortfalder. Selv om fyrsten er en ny mand, så er statens styreform så gammel og indrettet på en sådan måde, at enhver kan overtage regeringen, som om han havde arvet den.

Men lad os vende tilbage til emnet. Enhver, der betragter vore udredninger ovenfor, vil indse, at det enten var had eller foragt, der var årsagen til de nævnte kejseres undergang. Han vil også forstå, hvoraf det kom, at selv om den ene part handlede på en og den anden part handlede på en anden måde, kun nogle enkelte af hver gruppe blev

lykkelige herskere, mens resten blev ulykkelige. For Pertinax og Alexander var det uheldigt og skadeligt at tage Marc Aurel til forbillede, da de var nye fyrster, mens Marc Aurel havde arvet kejserværdigheden. Ligeledes var det til Caracallas', Commodus' og Maximinus' fordærv at efterligne Severus, da de ikke var tilstrækkeligt dygtige til at kunne følge i hans fodspor. Derfor kan en ny fyrste i et nydannet fyrstedømme ikke rette sig efter Marc Aurel og behøver heller ikke at følge Severus' veje. Derimod skal han lære af den førstnævnte, hvad der hører til en stats grundlæggelse, og af den sidstnævnte, hvad der er nyttigt og berømmeligt for at bevare tronen i en allerede grundlagt og organiseret stat.

TYVENDE KAPITEL

Om fæstninger eller andre forholdsregler, der træffes af fyrsten, er til nytte eller skade.

Nogle fyrster har for at sikre tronen afvæbnet deres undersåtter, andre har fremmet partisplittelsen i deres byer. Nogle har ladet fjenderne blive ved med at være fjender, mens andre har forsøgt at vinde dem for sig, som de i begyndelsen af deres regeringstid mistænkte. Nogle har bygget fæstninger, andre har revet de forhåndenværende ned og ødelagt dem. Selv om man i alle disse tilfælde ikke kan fælde nogen dom uden at gå ind på den pågældende stats særlige forhold, som er årsagen til en sådan fremgangsmåde, så vil jeg alligevel, så vidt problemet tillader det, omtale spørgsmålet i al almindelighed.

Det er aldrig hændt, at en fyrste har afvæbnet sine undersåtter; tværtimod har han bevæbnet dem, hvis ikke de var det i forvejen; fordi våbnene, der bæres af dem, bliver hans våben – de mistænkte bliver hans tilhængere. Begunstiger han de våbenbærende, behøver han ikke tage større hensyn til de øvrige. De, der begunstiges, føler en vis forpligtelse over for fyrsten, de andre undskylder ham, da de mener, det er nødvendigt, at de førsnævnte får en større belønning, idet de har større og farligere pligter. Afvæbner fyrsten sine undersåtter, fornærmer han dem ved at vise, at han nærer mistillid til dem på grund af deres fjendehed eller upålidelighed. Og begge dele gør ham forhadet. Da han ikke kan være uden hær, må han

benytte lejetropper, hvis værdi vi ovenfor har omtalt. Og selv om de var dygtige, var de utilstrækkelige til et forsvaret både mod en stærk fjende og imod undersåtterne. Derfor må en ny fyrste altid skabe en hær i sit nydannede rige. Historien byder på en mængde eksempler herpå. Men erobrer fyrsten et nyt område, som han indlemmer i den gamle stat, må han afvæbne befolkningen med undtagelse af dem, som støttede hans erobring, og også dem må han, eftersom tid og lejlighed tillader det, søge at gøre blødagtige og umandige, og indrette det således, at hele statens krigsmagt består af soldater, som han havde omkring sig i den gamle stat.

Vore forfædre, og særlig dem, man kaldte for vise, plejede at sige, at man måtte beherske Pistoja ved partier og Pisa ved fæstninger. Derfor fremmede de i nogle af dem beherskede byer stridighederne for på denne måde lettere at kunne opretholde deres herredømme. Dette var vist heldigt i en tid, da Italien på en måde var i ligevægt, men jeg tror ikke, at denne regel kan gælde i nutiden. Af splittelse kan der ikke opstå noget godt, da en splittet by må falde, så snart fjenden nærmer sig. Det svagere parti vil altid støtte sig på den fremmede magt, og modparten vil derfor ikke kunne klare sig. Venezianerne fremmede, tror jeg, af de nævnte grunde striden mellem de guelfiske og ghibellinske partier i de af dem beherskede byer. Og selv om de aldrig lod det komme til blodsudgydelse, holdt de altid kløften mellem parterne åben i håb om, at deres indre stridigheder ville hindre dem i at slutte sig sammen mod herskeren. Denne politik var, som det viste sig, ikke til deres fordel, for da venezianerne var slået ved Vaila¹,
1. 14. maj 1509.

fik en del af byerne modet tilbage og frigjorde sig for deres herredømme. En sådan politik viser svaghed hos fyrsten, den stærke vil aldrig tillade sådanne stridigheder. De bringer kun fordel i fredstid, da det er lettere at styre undersåtterne ved deres hjælp. Men kommer krigen, viser det sig at have været bedrag.

Uden tvivl bliver fyrsterne store, når de overvinder modstand og vanskeligheder. Og særlig for en ny fyrste, for hvem det er af større nødvendighed end for en arvefyrste at vinde anseelse, er det en lykkens gave, at han skaber sig fjender, så han på denne måde får lejlighed til at besejre dem og stige højere på den stige, som fjenden holder for ham. Derfor har mange den mening, at en klog fyrste, når han ser sit snit dertil, må skabe sig fjender ved list, fordi deres overvindelse vil være ham en ære. Fyrsterne, og særlig de nye fyrster, har fundet større troskab og større hjælp hos de mænd, som de i begyndelsen af deres regeringstid anså for mistænkelige end hos dem, der besad deres fortrolighed. Pandolfo Petrucci, fyrste af Siena, styrede sin stat mere ved hjælp af de mistænkelige end ved de andre. Men herom kan der ikke tales i almindelighed, da sådanne tilfælde altid er forskellige på grund af de særlige forhold. Jeg vil kun bemærke, at det vil falde fyrsten lettere at vinde de mænd for sig, som ved hans regerings begyndelse stod fjendtlig over for ham, og hvis situation er af en sådan art, at de trænger til hans støtte for at holde deres stilling. De vil tjene fyrsten med større troskab ved at indse nødvendigheden af ved handlinger at udslette den ufordelagtige mening, som fyrsten havde om dem. Således har han større nytte af disse end af dem, som føler sig trygge over for ham og derfor forsømmer hans

sag. Da det hører med til emnet, vil jeg ikke undlade at minde fyrsten, som har vundet en stat ved statens indbygges hjælp, om at undersøge, af hvilken grund hans hjælpere begunstigede ham. Skete det ikke af hengivenhed, men på grund af utilfredshed med det bestående, vil det falde ham meget vanskeligt og besværligt at bevare deres venskab, da det aldrig vil være muligt at tilfredsstille dem. Når en fyrste med de eksempler for øje, der kan uddrages af gammel og ny historie, vel overvejer grunden, vil han erkende, at det er meget lettere at vinde de mænds venskab, der var tilfredse med det tidligere styre og derfor var hans fjender, end deres, der af utilfredshed blev hans venner og derfor hjalp ham med erobringen.

Altid har fyrsterne bygget fæstninger for at sikre deres herredømme, fæstninger, der skulle være bånd og tøjle på alle urostifterne og et sikkert tilflugtssted i tilfælde af et pludseligt overfald. Jeg bifalder dette, da det har været skik fra de ældste tider. Ikke desto mindre har man i vor tid set Messer Niccolò Vitelli sløje to fæstninger i Citta di Castello, for at bevare dette område. Da Hertug Guido Ubaldo af Urbino var vendt tilbage til sine besiddelser, hvorfra han var blevet forjaget af Cesare Borgia, jævnedes han alle fæstninger med jorden i overbevisningen om, at det så var vanskeligere atter at miste herredømmet. Da bentivoglierne vendte tilbage til Bologna, handlede de på lignende måde. Om fæstninger er nyttige eller ikke, afhænger altså af forholdene. Hvis de på én måde byder på fordele, betyder de på den anden side fare. Forskellen kan bestemmes på følgende måde: en fyrste, der mere frygter sine undersåtter end fjenden, skal bygge fæstninger, men den, der frygter fjenden mere end undersåtterne, må und-

lade det. For slægten Sforza var og er det af Francesco Sforza i Milano opførte kastel en større fare end alle indre uroligheder. Den bedste fæstning er et folk, der ikke hader sin fyrste. Ligegyldigt hvor stærke en fyrstes fæstninger bygges, hvis han er forhadet hos folket, hjælper de ham ikke, da et folk, der griber til våben, altid vil finde fremmede, der er parate til at hjælpe. I vore dage har ingen fæstning været til nytte for nogen fyrste, undtagen for grevinden af Forlì¹ efter hendes ægtefælle grev Girolamos' død. Hun kunne ved sin fæstnings hjælp undgå befolkningens raseri og vente på hjælp fra Milano og genvinde staten. Og så lå tingene således, at der ikke fandtes nogen fremmed magt, der kunne bistå folket. Men også hun havde senere liden fordel af sine fæstninger, da hun blev angrebet af Cesare Borgia, og folket af had sluttede sig til fjenden. Således ville folkets kærlighed også for hende have været en bedre beskyttelse end fæstningerne. Med alt dette for øje roser jeg den, der bygger fæstninger, og den, der lader være, men dadler den, der i tillid til sine fæstninger ikke regner folkets had for noget.

1. Caterina Sforza.

ENOGTYVENDE KAPITEL

Hvorledes en fyrste skal optræde for at vinde anseelse.

På ingen måde erhverver en fyrste så stor anseelse som ved store erobringsforetagender og fremragende gerninger. Herpå har vi i vore dage et eksempel i Fernando af Aragonien, den nuværende konge af Spanien. Man kan næsten kalde ham en ny fyrste, da han fra at være en svag konge er blevet den første af kristne konger og kun ved sine gerningers stolthed. Den, der betragter hans handlinger, vil finde dem alle store og nogle endda betydelige. I begyndelsen af sin regeringstid angreb han Granada. Denne krig lagde grunden til hans magt. Han gennemførte den fuld af ro og uden angst for, at nogen kunne hindre ham. Således holdt han de castillanske baroner i ånde, der ved tanken om denne krig glemte at tænke på oprør, og han selv erhvervede imens anseelse og magt over dem, uden at de mærkede det. Han kunne underholde sin hær ved kirkens og folkets penge og med denne lange krig lægge grunden til den krigsmagt, som senere gjorde ham berømt. For at kunne gennemføre endnu større foretagender – altid i religionens navn – benyttede han sig af en from grusomhed, idet han forjog maurerne fra sit rige, en lige så afskyelig som enestående handling. Dækket af samme fromheds-kåbe gik han til angreb mod Afrika. Han førte krig i Italien og gik til angreb mod Frankrig; således har han altid planlagt store ting, der stadig holdt undersåtterne i ånde og vakte beundring og spænding om

udfaldet. Endvidere fulgte hans foretagender så hurtigt efter hinanden, at hans modstandere aldrig fik ro til at modarbejde ham.

Endvidere har en fyrste meget stor nytte af opsigtsvækkende forholdsregler i det indre styre, sådan som der fortælles om Messer Bernabo af Milano. Hvis nogen f.eks. handler overordentlig godt eller ondartet i det borgerlige liv, må fyrsten vælge en sådan form for sin belønning eller straf, at man længe omtaler det. Fremfor alt må fyrsten trægte efter ved alle sine handlinger at skaffe sig ry for at være stor og fremragende.

Endvidere vinder en fyrste agtelse ved at være en ærlig ven eller en ærlig fjende, dvs. hvis han uden omsvøb tager parti for den ene eller imod den anden. En sådan beslutning er altid af større nytte end neutraliteten; hvis to af dine nabostater ligger i kamp med hinanden, er stillingen den, at du enten må frygte sejrherren eller ikke. I begge tilfælde er det bedre for dig at tage stilling og føre åben krig. Tager du ikke stilling, vil du i det første tilfælde blive sejrherrens bytte, til glæde for den besejrede, og du har intet at påberåbe dig, ingen beskyttelse og ingen tilflugt. Sejrherren ønsker ingen tvivlsomme venner, der ikke hjælper ham i nødens stund. Den besejrede hjælper dig ikke, fordi du ikke har villet dele hans skæbne med våben i hånd. Tilkaldt af ætolerne kom Antiokos til Grækenland for at fordrive romerne. Han sendte underhandlere til akæerne, der var romernes venner, for at bevæge dem til at forholde sig neutrale. På den anden side forsøgte romerne at få dem til at deltage i krigen ved deres side. Dette spørgsmål blev behandlet i akæernes ting, hvor Antiochos' gesandt søgte at bevæge dem til neutralitet. Dertil

svarede den romerske gesandt: »Hvis I får det råd ikke at blande jer i krigen, så tænk på, at det vil være stik imod jeres interesse. Uden tak, uden ære, vil I blive sejrherrens pris.« Det vil altid være således, at han, der ikke er din ven, ansøger om din neutralitet, mens din ven vil opfordre dig til at tage parti med våbenet i hånden. Ubeslutsomme fyrster vælger for det meste neutralitetens vej for at undgå øjeblikkets fare og ødelægges derved. Men hvis du slutter dig afgjort til den ene part, og den, som du holder med, sejrer, så har han forpligtelser over for dig, og I har sluttet venskab, selv om han er mægtig og du i hans vold. Menneskene er ikke så slette, at de driver utaknemmeligheden så langt, at de knægter dig. En sejr er heller aldrig så afgjort, at sejrherren ikke behøver at tage visse hensyn, især til retfærdigheden. Men taber den, du slutter dig til, finder du et tilflugtssted hos ham; så længe han kan, hjælper han dig, og du får part i en lykke, der atter kan stige.

I det andet tilfælde, når tingene ligger således, at du ikke har noget at frygte, er det endnu klogere at slutte sig til den ene part. Du ødelægger den ene part med hjælp af den, der, hvis han var klog, ville redde ham. Sejrer han, er han i din hånd, og det er utænkeligt, at han ikke vil sejre ved din hjælp.

Hertil er der at bemærke, at en fyrste altid skal undlade at indgå forbund med en mægtigere fyrste for at gå til angreb, undtagen som ovenfor omtalt, når nøden tvinger ham, da han efter den eventuelle sejr er i den stærkere fyrstes vold, og fyrster må altid, så vidt det er muligt, undgå at blive afhængige af andre. Selv om det ikke var nødvendigt, sluttede venezianerne forbund med Frankrig imod

hertugen af Milano; resultatet blev deres fordærv. Kan det ikke undgås som for florentinerne, da paven og kongen af Spanien drog med deres hærmagt mod Lombardiet, så må fyrsten tage stilling af de nævnte grunde. Men aldrig må en stat tro at kunne vælge et parti, der er helt sikkert; tværtimod må man altid regne med, at det at tage parti medfører fare. Det ligger i sagens natur, at man aldrig kan undgå en ulempe uden at blive udsat for en anden. Derfor består klogskaben i evnen til at afveje ulemperne imod hinanden og vælge det mindste onde.

Endvidere bør fyrsten vise sig som en velynder af enhver fortjeneste og hædre kunstens mestre. Dernæst må han opmuntre borgerne til roligt at passe deres arbejde i handel, jordbrug og alle andre erhverv, for at ikke den ene skal undlade at smykke sit hus af frygt for, at det bliver ham berøvet, og den anden fra at åbne handel af frygt for skatter. Tværtimod må han udsætte belønninger for alle dem, der vil handle således, og for alle dem, som på en eller anden måde forsøger at hæve byens eller landets velstand. Med passende mellemrum må han underholde folket med fester og skuespil. Og da enhver by deles i enten håndværkslaug eller gilder, må han tage hensyn til disse ved sin vennelselighed og godgørelighed. Men altid må han bevare sin værdighed. Værdigheden må aldrig mangle.

TOOGTYVENDE KAPITEL

Om fyrsternes statssekretærer.

Valget af ministre er af stor betydning for fyrsten. Det afhænger af fyrstens klogskab, om de er gode eller ikke. Vil man danne sig et indtryk af en herskers evner, betragter man først og fremmest de mænd, han har omkring sig. Er de dygtige og trofaste, må fyrsten altid anses for at være klog, fordi han har forstået at erkende deres evner og sikre sig deres troskab. Er de det ikke, kan man altid fælde en slet dom om ham, da han ved et sådant valg begår sin første fejl. Enhver, der kendte »Messer Antonio« fra Venafro, minister hos fyrsten af Siena, Pandolfo Petrucci, måtte regne Pandolfo for en forstandig mand, fordi han havde en sådan minister. Der er tre slags hoveder: det ene forstår tingen af sig selv, det andet skønner det, som andre forstår, og det tredje forstår intet, hverken ved egen eller andres hjælp. Den første slags er ypperlig, den anden god, og den tredje uduelig. Således måtte Pandolfo, hvis ikke han hørte til den første gruppe, absolut regnes til den anden. Når en fyrste har dømmekraft nok til at forstå det gode eller slette, som en mand gør eller siger, erkender han, selv om han ikke er i stand til at finde på det rette, at ministeren ikke kan gøre sig håb om at bedrage ham og derfor vedbliver at være retskaffen.

Hvis en fyrste vil vurdere sine ministre på rette måde, er der et middel, der aldrig slår fejl. Ser han, at ministeren tænker mere på sig selv end på fyrsten og ved alle hand-

linger søger sin egen fordel, så ved fyrsten, at denne mand aldrig bliver nogen god minister, og at han aldrig vil kunne stole på ham. Den, der har statens styre i sin hånd, må aldrig tænke på sig selv, men kun på fyrsten, han må aldrig råde ham til noget, som ikke er i hans interesse. På den anden side må fyrsten tænke på sin minister for at sikre sig hans troskab. Han må hædre ham, gøre ham rig, må få ham til at føle sig forpligtet, må lade ham deltage i regeringens ærefulde og kedelige forretninger for at bevise ministeren, at han ikke kan klare sig uden fyrsten, så de store æresbevisninger ikke lader ham ønske endnu større, og at det store ansvar får ham til at frygte enhver forandring af forholdene. Når ministrene er sådanne, og fyrsterne optræder mod dem som skitseret, da kan de stole på hinanden. I modsat tilfælde vil det ende ilde for den ene af parterne.

TREOGTYVENDE KAPITEL

Hvorledes man skal undgå smiger.

Jeg vil ikke forbigå et vigtigt kapitel om en fejl, som fyrster kun vanskeligt kan undgå, hvis ikke de er meget kloge eller ejer stor menneskekundskab. Det handler om de smigrere, som det vrimler med ved fyrsternes hof. Mennesket er så optaget af sig selv og lever i et sådant selvbedrag, at det bliver vanskeligt at beskytte sig imod denne plage. Og forsøger man det, udsætter man sig for den fare at blive ringeagtet. Der er ingen anden måde, hvorpå man kan sikre sig imod smiger, end den at lade menneskene forstå, at de ikke fornærmer dig ved at sige sandheden. Men når alle og enhver kan sige dig sandheden, så har man ikke længere ærefrygt for dig. Derfor må den kloge fyrste gå midtvejen ved at vælge de klogeste i sit rige og give dem den fulde frihed til at sige ham sandheden, forudsat at han spørger efter den. Men han bør i alle tilfælde spørge dem om råd og høre deres meninger. Afgørelsen må han derefter træffe efter sine egne synspunkter. Han må optræde på en sådan måde over for hver enkelt af dem, at de føler, at jo mere frit de taler, desto mere tak får de. Med undtagelse af disse mænd må fyrsten ikke lytte til nogen som helst, men gå hårdnakket mod målet og stå fast ved sine synspunkter. Den, der handler anderledes, kommer under smigrernes indflydelse og ændrer hyppigt sine synspunkter på grund af meningernes forskellighed. Følgen bliver, at han ringeægtes. Derfor vil jeg anføre et

eksempel fra vore dage. Pater Luca¹, en af den nuværende kejser Maximilians rådgivere, fortalte mig, at hans majestæt aldrig spurgte andre om råd, men alligevel aldrig handlede efter sit eget hoved. Dette kom af, at han gjorde det modsatte af det ovenfor sagte. Kejseren er en tavs mand, han meddeler ikke sine planer til nogen og henter ikke råd hos nogen. Men efterhånden som hans planer bliver kendt, møder han straks modsigelser i sine omgivelser, og da han let kan påvirkes, opgiver han de oprindelige planer. Således tilbagekalder han i dag det i går sagte, ingen ved, hvad han har tænkt at foretage sig, og ingen stoler på hans beslutninger.

En fyrste må derfor tage imod råd. Men kun, hvis han selv vil, ikke når andre ønsker det. Han må berøve enhver modet til at råde, uden at han er blevet spurgt. Men han bør spørge flittigt om råd og må ikke blive træt af at høre sandheden. Mærker han, at nogen af en eller anden grund ikke siger sandheden, må han tage ham det ilde op. Når nogle tror, at en fyrste, der gælder for at være klog, ikke har sig selv, men sine rådgivere at takke for sit ry, så tager de uden tvivl fejl. Det er en regel, som aldrig slår fejl, at den fyrste, som ikke selv er vis, aldrig får gode råd, undtagen når han helt og holdent overgiver sig til en klog mands ledelse. Et sådant tilfælde kan tænkes, men ikke i det lange løb, da en sådan rådgiver før eller senere fratager ham magten. Henvender en fyrste, der ikke selv er vis, sig til flere om råd, så vil de forslag, han modtager, ikke stemme overens, og han vil ikke selv være i stand til

1. N. Machiavelli mødte Luca Rainaldi ved det kejserlige hof i Tirol, hvor han opholdt sig som republikkens gesandt.

at få dem til at harmonere. Enhver rådgiver vil tænke på sin egen fordel, og fyrsten vil ikke være i stand til at tilrettevise og gennemskue dem. Bedre hjælpere vil han ikke kunne finde, da man kun kan vente slette handlinger af menneskene, hvis man ikke tvinger dem til det modsatte. Heraf kan man slutte, at gode råd, hvor de end kommer fra, har deres oprindelse i fyrstens klogskab, og ikke fyrstens klogskab i de gode råd.

FIRFOGTYVENDE KAPITEL

Hvordan Italiens fyrster har tabt deres stater.

En ny fyrste, der tager hensyn til de indtil nu givne råd, vil ikke være forskellig fra en arvefyrste. Hans herredømme vil lige fra begyndelsen være mere sikkert og fasttømret, end hvis det var arvet. Man vil betragte en ny fyrstes handlinger mere nøjeregnende end en arvefyrstes. Anses de for fortjenstfulde, gør de større indtryk på menneskene og virker mere bindende end slægtens alder. Nutiden har en meget større indflydelse på menneskene end fortiden. Befinder de sig vel i nutiden, er de glade og tilfredse og ønsker ingen forandring. Ja, de vil endda på enhver måde forsvare fyrsten, når denne for øvrigt ikke svigter sig selv. Således vinder han dobbelt ære ved at have grundlagt et nyt rige og for at have befæstet det ved gode love, en god hær og et godt eksempel; ligesom den får dobbelt skam, der taber et arverige ved dumhed.

Betragter man de herskere i Italien, der i vor tid har tabt deres stat, som kongen af Napoli, hertugen af Milano og andre, vil man i første omgang hos dem se en fællesfejl med hensyn til hærvesenet, som vi ovenfor har omtalt. Endvidere vil det vise sig, at enten var folket deres fjende, eller hvis folket var venligsindet, formåede de ikke at klare de store. Uden at begå disse fejl kan ingen fyrste tabe sin stat, hvis han er stærk nok til at stille en hær. Filip af Makedonien – ikke Alexander den Stores fader, men ham, der blev besejret af Titus Quinctius – havde ikke no-

get stort rige i forhold til romerne og grækerne, der angreb ham, men da han var en krigsr, som forstod at bevare folkets trofasthed og sikre sig de store, formåede han at føre krig imod sine fjender i flere år. Og selv om han til slut tabte nogle byer, beholdt han dog riget.

Derfor skulle de italienske fyrster, der, efter i mange år at have været herskere, tabte deres rige, ikke anklage skæbnen, men deres egen fejhed. I rolige tider tænkte de aldrig på en omvæltning, som det i det hele taget er en af menneskenes fejl ikke at regne med storm, mens det er godt vejr. Og da de dårlige tider kom, tænkte de kun på flugt og ikke på forsvar, men håbede, at folket ville tilbagekalde dem, når de så sejrherrens overmod. En sådan beslutning er god nok, når der ikke er andet at gøre – men det ville være helt forkert derfor at undlade benyttelsen af de andre muligheder. Ingen vil dog lade sig styrte uden at have håb om, at der vil være nogen til at hjælpe ham op igen. Dette sker kun sjældent, og sker det, taber fyrsten sin sikkerhed, da denne udvej er ydmygende og ikke beror på ham selv. Kun de hjælpemidler er gode, sikre og varige, som bygger på fyrstens egen magt.

Skæbne

FEMOGTYVENDE KAPITEL

Hvad skæbnen formår i de menneskelige anliggender, og hvorledes man skal kæmpe imod den.

Jeg ved vel, at der har været og er mange, der tror, at tingene er således forudbestemt af Gud og skæbnen, at de står aldeles rådløse. De hælder derfor til den anskuelse, at man ikke bør gøre sig for meget besvær, men overlade alt til skæbnens gang. Denne mening har særlig i vore dage fundet stor genklang på grund af de store omvæltninger, som vi har oplevet. Med dette for øje har jeg også af og til, til en vis grad, nærmet mig denne anskuelse. Men for ikke helt at prisgive viljens frihed holder jeg alligevel på, at skæbnen vel er herre over halvdelen af vore handlinger, men den anden halvdel, eller næsten halvdelen, er overladt til os selv. Jeg vil sammenligne skæbnens magt med en rivende strøm, som rasende oversvømmer sletterne, river træer og huse omkuld, tager jord fra et sted for at lejre det et nyt sted: enhver flygter for den, alle viger for dens voldsomme kraft uden at kunne yde modstand. Men strømmens vildskab hindrer ikke mennesket i at træffe forholdsregler i rolige tider ved at bygge diger og volde, eller at lede de stigende vandmasser igennem en kanal for at gøre deres kraft mindre vild og ødelæggende. På samme måde er det med skæbnens magt: også den viser sin kraft der, hvor der ikke findes organiserede kræfter til forsvar, og skæbnens bølger angriber der, hvor de er sikre på ikke at finde hæmmende diger og volde. Betragter man

Italien, det land, der er skueplads for disse omvæltninger, og som har fostret dem, ser man det som en mark, der ikke er beskyttet ved nogen forholdsregel. Havde det haft en tilstrækkelig stærk beskyttelse som Tyskland, Spanien og Frankrig, så havde flodbølgen ikke kunnet anrette så ubodelige skader, eller den var helt udeblevet. Dette skulle være nok med hensyn til at bekæmpe skæbnen i al almindelighed.

For at gå nærmere i enkeltheder, så kan man i dag se en fyrste på magtens tinde, mens han i morgen er styrtet, uden at hans væremåde eller hans evner har forandret sig. Dette skyldes, efter min mening, i første omgang de i det forudgående behandlede årsager, nemlig at en fyrste, der helt og holdent stoler på lykken, går til bunds, så snart lykken vender sig. Endvidere tror jeg, at den har lykken med sig, som forstår at handle i overensstemmelse med tidens krav. Og den, der ikke gør dette, sidder i uheld. Menneskene handler forskelligt for at nå dette mål, som alle har for øje, nemlig ære og rigdom: den ene handler forsigtigt, den anden voldsomt, den ene anvender vold, mens den anden bruger snuheit, den ene er tålmodig og den anden det modsatte, men enhver kan nå målet på sin måde. Endvidere ser man, at den ene af to forsigtige når sit mål, den anden ikke; og at to har heldet med sig ved anvendelsen af modsatte metoder, ved at den ene handler forsigtigt, mens den anden går voldsomt frem. Grunden hertil ligger ene og alene i tidens karakter, som enten er overensstemmende med deres måde at handle på eller ikke. Dette er også årsagen til, at to, der handler modsat, når samme resultat, og at der af to, der handler ens, kun er en, der når målet. Af dette afhænger også lykkens skif-

ten: hvis man handler forsigtigt og fuld af tålmodighed, og tiden og de nærmere omstændigheder er af en sådan beskaffenhed, at denne politik er den rigtige, går det godt. Forandres tiden og de ydre omstændigheder, går han til bunds, fordi han ikke forandrer sin handlemåde. Ingen nok så klog fyrste kan tilpasse sig denne tidernes skiften, bl.a. fordi han ikke kan beslutte sig til at forlade den vej, der hidtil har ført til gode resultater. Derfor er den forsigtige ikke i stand til at handle voldsomt, når tiden kræver det, og han styrtes. For hvis han ville rette sig efter tidens krav, ville lykken stadig stå ham bi. Pave Julius II gik i alting frem med en hensynsløs kraft og fandt tid og ydre betingelser egnet for denne fremgangsmåde, så at han altid havde heldet med sig. Man behøver kun at tænke på hans første erobringsforetagende mod Bologna endnu i Messer Giovanni Bentivoglis levetid. Venezianerne var ikke indforstået med hans handlinger, lige så lidt kongen af Spanien, og med Frankrig var han optaget af forhandlinger; alligevel drog han med den for ham karakteristiske voldsomhed personlig ud på dette togt. Kongen af Spanien forholdt sig rolig og afventende, Alfonso af frygt, Fernando fordi han ønskede at genvinde hele kongeriget Napoli. Paven fik kongen af Frankrig på sin side, da denne ønskede at få ham til ven for at nedkæmpe venezianerne. Og da han så paven slå til, mente han ikke at kunne nægte ham tropper uden at fornærme ham offentligt. Således nåede Julius II med sin voldsomhed, hvad ingen anden pave havde kunnet gennemføre med alverdens kløgt. Havde han ventet med opbruddet fra Rom, indtil overenskomsterne havde været i orden, som alle andre paver havde gjort det i hans sted, var hans planer aldrig lykke-

des. Kongen af Frankrig havde fundet på tusinder af udflugter, og de andre ville have skræmt ham på tusinde måder. Jeg vil ikke omtale hans øvrige handlinger, som alle lignede denne, og som alle sluttede heldigt. Hans betimelige død sparede ham for tilbageslag. Havde han oplevet tider, der havde krævet en forsigtig fremgangsmåde, havde det været hans fordærv. For aldrig var han gået bort fra den handle måde, som stemte overens med hans natur.

Jeg kommer derfor til den slutning, at meneskene holder fast ved deres vaner, mens tiderne skifter; at de har heldet med sig, så længe tid og mennesker passer sammen, men at de kommer i ulykke, når dette ikke er tilfældet mere. Men jeg holder på, at det er bedre at handle djærvt i stedet for forsigtigt, da skæbnen må sammenlignes med en kvinde, der, hvis hun skal betvinges, må have hug og slag. Erfaringer viser også, at det er nemmere for den voldsomme end for den forsigtige at besejre hende. Og da hun er en kvinde, er hun altid de unges ven, da disse er mere heftige og befaler over hende med større dristighed.

SEKSOGTYVENDE KAPITEL

Opråb om at befri Italien fra barbarerne.

Når jeg overvejer alt det hidtil sagte og spørger mig selv, om de øjeblikkelige forhold i Italien er gunstige for nye fyrster, og om der er stof, som en klog og energisk mand kan give form til egen ære og til befolkningens vel, synes det mig, at der nu mere end nogen sinde er mange muligheder for en ny fyrste, og at tiden ikke kan være mere belejlig.

Hvis det som ovenfor nævnt var nødvendigt, at Israels folk blev knægtet af egypterne, før Moses' kraft åbenbaredes, hvis perserne måtte leve under medernes voldsherredømme og grækerne som en splittet nation, før Cyros' og Theseus' storhed kom for dagen, så var det også i vore dage nødvendigt for åbenbarelsen af Italiens storhed, at landet kom i den elendighed, som det i dag befinder sig i: mere undertrykt end jøderne, mere hjælpeløst end perserne, mere splittet end grækerne, uden leder, uden orden, besejret, plyndret, sønderflænget, hærget, et bytte for alle ulykker. Om en og anden har vist sådanne evner, at man kunne håbe, at han var den udpegede befrier¹, så har man dog senere, når de var på deres løbebanes højeste, set, at de forkastedes af skæbnen. Således ligger vort land dødsygt og venter på den, der vil læge det, der vil sætte bom

1. Cesare Borgia.

for plyndringen af Lombardiet og udsugningen af Napoli og Toscana, og som vil læge de gamle væskende sår.

Vi ser Italien bede til Gud om at sende en mand, der kan redde landet fra barbarernes grusomheder og voldsgerninger. Vi ser landet villigt og parat til at følge fanen, når blot der er en, der vil løfte den. Og vi finder ingen, hvortil det mere kan sætte sit håb end til Eders berømte slægt, der med sine evner og sit held, begunstiget af Gud, hvis fyrste I for tiden er, synes at være kaldet til at lede dette forløsningsværk. Det vil ikke blive vanskeligt, hvis I holder jer de ovenfor nævntes liv og handlinger for øje. Selv om det var enestående og beundringsværdige mennesker, så var de dog mennesker, og ingen af dem fandt bedre jordbund end I. Deres forehavende var ikke mere retfærdigt og lettere end Eders, og Gud var ikke så meget deres ven, som han er Eders. I har retten på Eders side: krigen er retfærdig for den, der tvinges til krig, og våbne-
ne er hellige, hvis de er det eneste håb. Lejligheden er gunstig for Eder, og når det er tilfældet, kan vanskelighederne ikke blive store, når I retter Eder efter dem, som jeg har nævnt som forbilleder. Endvidere har Gud sendt undere og åbenbarelses for Eder. Havet har åbnet sig, en sky har vist vejen, stene har givet vand, og det har regnet med manna – alt har forenet sig for at ophøje Eder. Hvad der står tilbage, vil blive Eders eget værk. Gud vil ikke gøre alt, for ikke at berøve os vor frie vilje og den del af æren, der tilkommer os.

Det er intet under, når ingen af de nævnte italienere har kunnet gøre det, som vi kan håbe, at Eders berømmelige hus vil gøre, og at Italiens krigsdygtighed synes at være slukket under alle revolutioner og krigsforetagen-

der. Grunden hertil er, at det gamle krigsvæsen ikke længere duede og der ikke fandtes nogen til at organisere et nyt. Og ingenting gør en ny mand så berømt som nye love og reorganisation af hæren. Når hærvesenet bygger på et solidt grundlag og er stort i sig selv, vinder manden ærefrygt og beundring. Og særlig i Italien mangler der ikke stof, som man kan give den form, man ønsker. Lemmerne mangler ikke dygtighed, hvis kun de havde hoveder. Ved dueller og fåmandsfægtninger kan man se, hvor fremragende italienerne er begavet med kraft og hurtighed. Men så snart de er forenede til en armé, kan man ikke længere få øje på disse dyder. Og alt dette har sin oprindelse i førernes svaghed. De, der forstår noget, finder ingen lydighed, og enhver tror at forstå noget, fordi der indtil nu ikke har vist sig nogen, der ved evner og held har kunnet hæve sig så højt, at de andre bøjede sig for ham. Det er årsagen til, at alle hære bestående alene af italienere er blevet besejret i de sidste tyve års krige. Dette bevises af kampene ved Taro, ved Alexandria, Capua, Genova, Vaila, Bologna og Mestri.

Hvis altså Eders berømmelige hus vil efterligne de store mænd, der befriede deres land, så er de første skridt til gennemførelsen af en sådan opgave oprettelsen af en egen hær, for egne soldater er de bedste soldater, man kan få. Og hvis hver enkelt i sig selv er god nok, yder de så meget mere, når de føler, at fyrsten, der leder dem, hæd-
rer dem og sørger for dem. En sådan hær gælder det altså at skabe for at kunne stille italienernes tapperhed op imod de fremmede. Selv om de schweiziske og spanske fodfolk anses for frygtindgydende, har de begge mangler, således at en tredje magt ikke kun kan håbe at yde mod-

stand, men endda kan overvinde dem. Spanierne kan ikke stå sig over for rytteriet, og schweizerne må frygte fodfolket, når de hos deres fjende støder på hårdnakket modstand. Erfaringen har vist og vil fremdeles vise, at spanierne ikke kan stå sig mod fransk rytteri, og at schweizerne er det spanske fodfolk underlegne. Selv om man ikke har noget afgjort eksempel på det sidste, så er der dog set prøve herpå i slaget ved Ravenna, da det spanske fodfolk traf sammen med tyske afdelinger, som benytter sig af samme kampmetoder som schweizerne. Spanierne trængte sig, på grund af deres store bevægelighed og dækket af deres små skjolde, ind under landsknægtenes spyd og kunne således hugge løs på dem, uden at modstanderen havde mulighed for beskyttelse. Havde rytteriet ikke undsat dem, ville alle tyskerne have været dræbt. Man kan altså, når man erkender det spanske og schweiziske fodfolks fejl, skabe en ny troppeenhed, som kan yde rytteriet modstand, og som ikke frygter fodfolket. Midlerne hertil er bevæbningsens art og forandringen af kampmetoder. Dette er nyordningen, som vil indbringe den fyrste, der gennemfører den, stor anseelse.

Så lad da ikke denne for vort land så gunstige lejlighed til endelig at se sin befrier gå tabt. Det kan ikke skildres med ord, hvor stor kærlighed han vil modtages med af de områder, som har lidt under fremmedes overgreb, med hvilken hævnthirst, med hvilken urokkelig troskab, med hvilken ærefrygt, med hvilke tårer. Hvordan skulle nogen port være lukket for ham, hvordan skulle et folk kunne nægte ham lydighed, hvordan skulle der opstå nid, hvilken italiener ville nægte at hylde ham: enhver har lede ved barbarerne.

Lad da Eders berømmede hus påtage sig denne opgave med det mod og det håb, hvormed man går ind for en retfærdig sag, for at vort fædreland i Eders tegn kan komme til ære, og at Petrarcas ord kan blive sandhed under Eders ledelse:

*Virtà contro a furore
prenderà l'arme, e fia el combatter corto:
Ché l'antico valore
Nelli italici cor non è ancor morto.*

*Mandsmod mod vildskab
skal gribe våben, og kort bliver kampen:
thi den gamle tapperhed
er ikke død i italienske hjerter.*

25- ed